

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜZİK ANABİLİM DALI**

**ANADOLU ALEVİLİĞİNDE RİTÜEL VE MÜZİK
BİRLİKTELİĞİ: YUKARIEMİRLER KÖYÜ
MÜSAHİPLİK CEMİ ÖRNEĞİ**

AYDAN ERDOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU

ANTALYA – 2019

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜZİK ANABİLİM DALI**

**ANADOLU ALEVİLİĞİNDE RİTÜEL VE MÜZİK
BİRLİKTELİĞİ: YUKARIEMİRLER KÖYÜ
MÜSAHİPLİK CEMİ ÖRNEĞİ**

AYDAN ERDOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU**

ANTALYA – 2019

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Tez Kabul Formu	ii
Teşekkür	iii
Özet	iv
Summary	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Problem Cümlesi	2
1.2. Alt Problemler	2
1.3. Araştırmanın Amacı	3
1.4. Araştırmanın Önemi	3
1.5. Sınırlılıklar	3
1.6. Tanımlar	4

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Kültür Kavramı	7
2.2. Bellek Kavramı	10
2.3. Kültürel Bellek Kavramı	13
2.4. Kültürel Bellek Aktarımı	14
2.4.1. Sözlü Aktarım Kavramı	16
2.4.2. Yazılı Aktarım Kavramı	19

2.5. Anadolu Aleviliği	22
2.6. Anadolu Aleviliğinde Ritüel ve Müzik Birlikteliği.....	27
2.7. Anadolu Aleviliğinde Bir İbadet Türü Olarak Cem Ritüeli	35
2.8. Anadolu Aleviliğinde Müsahiplik	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM	52
3.1. Araştırmanın Modeli	52
3.2. Verilerin Toplanması	52
3.3. Verilerin Analizi.....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR	54
4.1. Ankara İli Çubuk İlçesi Yukarıemirler Köyü Müsahiplik Cemi Örneğinde Ritüel ve Müzik.....	54
4.1.1. Müsahiplik Cemi Ritüeli İçerisinde Yer Alan Uygulamalar	56
4.1.2. Müsahiplik Cemi Ritüeli İçerisinde Söylenen-Çalınan Müzikal Örnekler	76

SONUÇ	82
--------------------	----

KAYNAKÇA	84
-----------------------	----

ÖZGEÇMİŞ	88
-----------------------	----

T. C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

...../...../.....

Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Aydan ERDOĞAN

İmza

T. C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Aydan ERDOĞAN tarafından hazırlanan Anadolu Aleviliğinde Ritüel Ve Müzik Birlikteliği: Yukarıemirler Köyü Müsahiplik Cemi Örneği başlıklı bu çalışma 31/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Başkan	İmza
Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU		
Unvanı, Adı Soyadı	Üye	İmza
Doç. Dr. Hazan KURTASLAN		
Unvanı, Adı Soyadı	Üye	İmza
Dr. Öğr. Üy. Günsu YILMA ŞAKALAR		

Tez Konusu: Anadolu Aleviliğinde Ritüel ve Müzik Birlikteliği: Yukarıemirler Köyü Müsahiplik Cemi Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 31/05/2019

Mezuniyet Tarihi:

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Lisans, yüksek lisans eğitimim ve tez süreci boyunca emeğini, ilgisini, sevgisini esirgemeyen, bütün süreçlerde her daim yanımda olan, destekleyen ve yüreklendiren sevgili danışman hocam Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU'na. Bilgisi, yardımları, alan ile ilgili yönlendirmeleri ve desteği için Antalya Devlet Opera ve Balesi Orkestra Şefi Ömer YÖNDEM'e, kayıtları işleme süresince her türlü teknik desteği sağlayan Öğr. Gör. Osman Gazi AKÇALI'ya. Misafirperverliklerini esirgemeyen Ankara/ Çubuk/ Yukarıemirler köyü sakinlerine, büyük sabır ve sevgiyle tüm sorularıma cevap veren Yukarıemirler köyü Alevi dedesi Arif Hikmet DALKILIÇ'a ve zakir Yakup AKDOĞAN'a. Görsel-işitsel kayıtlar ve görüşmelerde desteğini esirgemeyen canım ağabeyim Ahmet Remzi ERDOĞAN'a ve bu süreçte yanımda olan sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aydan ERDOĞAN
	Numarası	20165301011
	Anabilim Dalı	Müzik
	Danışmanı	Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU
Tezin Adı		Anadolu Aleviliğinde Ritüel Ve Müzik Birlikteliği: Yukarıemirler Köyü Müsahiplik Cemi Örneği

ÖZET

Müzik kültürel bir üründür. Yazının olmadığı sözlü gelenekte, kültürel bağlamda müziğin üretimi ve aktarımı ancak insanın sahip olduğu doğal araçlar yoluyla gerçekleştirilebilmiştir. Bu çalışmada, Anadolu Aleviliğinde ritüel ve müzik birlikteliği: Yukarıemirler köyü müsahiplik cemi örneği üzerinde durulmaktadır. Alevilik, inanç sistemi olarak sınırları tam anlamıyla belirlenmemiş olsa da İran'dan eski Yugoslavya'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır ve bu coğrafya parçası üzerinde ise Anadolu Aleviliği belli farklılıklar gösteren sosyo-kültürel bir dokuya sahip olmuştur. Bu bağlamda araştırmanın amacı Anadolu Aleviliği Cem Ritüellerinden biri olan Müsahiplik Cemi içerisindeki uygulamalar ve bu uygulamalara eşlik eden söylenen-çalınan müzikal örnekler arasındaki birlikteliği ortaya çıkarmaktır.

Alevilik'de Tanrı ve insan sevgisi önemli yer tutmakta, Orta Asya Şamanizmi etkisinde asırlarca doğayla iç içe sürdürülen göçebe yaşam tarzına dayandırılabilirdiği bilinmektedir. Anadolu Aleviliğinde ritüel ve müzik birlikteliği: Yukarıemirler köyü müsahiplik cemi örneğinde nitel araştırma yöntemlerinden olan örnek olay case study yöntemi tercih edilmiş olup, toplanan veriler etnografik yöntemle betimlenerek tarihsel survey, kaynak kişi görüşmeleri ile desteklenerek ele alınmıştır. Alevi kültürünü ve bu kültüre ait değerleri geçmişten günümüze ve günümüzden geleceğe

aktarmada Cem törenlerinin önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada Anadolu Aleviliği Cem ritüellerinden biri olan Müsahiplik Cemi içerisinde yer alan sosyo-kültürel anlamlar, müzik ve ritüel birlikteliğine odaklanılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Aleviliği, Müsahip, Cem Ritüeli, Yukarıemirler Köyü.

T.R.
AKDENİZ UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Student	Name Surname	Aydan ERDOĞAN
	Number	20165301011
	Department	Müzik
	Advisor	Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU
Thesis Name		The Ritual And Music In Anatolian Alevism: Case Of Musahiplik Cem At The Yukarımirlers Village

SUMMARY

Music is a cultural product. In the old-times without any written scriptural pieces, it was passed down to generations orally rather than in writing whereby it could allow people to produce and transfer their cultural values. In this study the goal of the research is to focus on the ritual and music in Anatolian Alevism: The case of Yukemirler village Musahip cemi is emphasized. Alevism, as a practice of belief, has been spread over a wide region; even though it is hard to determine its accurate boundaries, it is considered to have spread from the former Yugoslavia to Iran. Anatolian Alevism consists of specific belief structures and differences which we could notice on the social-cultural texture. In this context the aim of the research applications in the Anatolian Alevism Cem Müsahiplik Cem is one of the ritual is to reveal the association between this application and the accompanying sung-played musical examples.

Alevism, symbolizing the love of the creator for the created and vice versa, has been influenced by Central Asian Shamanism, through which they maintained a nomadic life in touch with the nature for ages. The association of ritual and music in Anatolian Alevism: In the case of Yukarımirlers village Musahip cemi, the case study method was chosen as a qualitative research method. The collected data were dealt

with ethnographic method and the historical survey was discussed with the support of source person interviews. Alevi culture and this culture of values to transfer the past to the present and the future of today are known to have an important place in the Cem ceremonies. In this context, it was aimed to focus on the socio-cultural meanings of music, ritual and the ritual of the Anatolian Alevism Cem rituals.

Keywords: Anatolian Alevism, Musahip, Jem Ritual, Yukarıemirler Village.

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE RİTÜEL VE MÜZİK BİRLİKTELİĞİ: YUKARİEMİRLER KÖYÜ MÜSAHİPLİK CEMİ ÖRNEĞİ

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde temel konu olarak Alevilik, Anadolu Aleviliği, Anadolu Aleviliğinde ritüel ve müzik birlikteliği ve bu bağlamda bir Alevi köyü olan Ankara / Çubuk / Yukarıemirler köyü Müsahiplik cemi ritüeli uygulamaları ve bu uygulamalar esnasında söylenen-çalınan deyişler ele alınmıştır.

Kültür, bir toplumu diğerinden ayıran en önemli göstergelerden biridir (Kırtepe, 2014). Toplumları toplum yapan, birlik-beraberlik ruhu ve birlikte yaşama gücü veren temel değerlerdendir. Bununla birlikte toplumun temel değerlerinin ve kültürel değerlerinin bilinerek onlara sahip çıkılması gerekmektedir. Bu bağlamda Anadolu kültürünün önemli unsurlarından biri olan Alevi kültürünün inanç ve değerleri büyük yer tutmaktadır.

Alevilik, son birkaç yıldır geniş bir araştırma-inceleme konusu olmaktadır. Alevilik, inanış ve yaşam biçimi olarak tanımlanmakta ve ayrıca tarikat, din, felsefe, sosyal muhalefet olduğu tartışılmaktadır. Alevi, sözlük anlamına göre Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olan kimse demektir. Alevilik ise genel anlamıyla Hz. Ali'yi sevmek ve onun yolundan gitmek olarak tanımlanmaktadır (Yaman, 2007).

Alevilik ve Aleviler için “cem”, “duaz”, “nefes” ve “deyiş”in farklı anlamlara sahip olduğu bilinmektedir. Duaz, Duazdeh'in kısaltılmış halidir. Duazdeh Farsça olup oniki (12) anlamına gelmektedir. Duaz, cemlerde söylenen ve Oniki İmamların adlarının geçtiği deyişlerdir (AABF, 2007).

Alevilik’de Cem kutsal bir ritüeldir. Ritüel içerisindeki uygulamaların temeli Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin de katıldıkları varsayılan Kırklar Cemi ile atılmıştır (Yaman, 2009). Cem, Alevilik inanç sistemini oluşturan düzenli bir ibadet şeklidir. Bu ibadet uygulaması Alevi öğretisinin en önemli unsuru olarak görülmektedir (Yıldırım, 2012). Cemlerdeki dualar, Cem’e katılanların anadilinde (Türkçe, Kürtçe, Zazaca vs.) yapılır.

Cem içerisinde saz ve söz birliktedir. Alevilerin büyük saygı ve sevgi beslediği yol ulularının ve yola ilişkin kuralların işlendiği Şah Hatayi, Pir Sultan ve Kul Himmet gibi ozanların deyişleri Dede veya Zakir-aşık tarafından saz eşliğinde söylenmektedir. Bu saz-söz geleneği Aleviler tarafından “*Telli Kuran*” olarak adlandırılmaktadır. Sözlü geleneğin hakim olduğu bu topluluklar, yola ilişkin bilgi gereksinmelerini, kitaplardan veya belli eğitim kurumlarından değil, saz ve söz birlikteliğinin ön planda olduğu bilgili büyüklerinden ve Pirlerden (Dedeler) sağlamaktadırlar (DABF bağlı kurul). Bu şekilde Cem Töreni adeta çok yönlü bir toplu eğitimin mekanizması görevi görmektedir.

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve belli başlı tanımlar üzerinde durulmaktadır.

1.1. Problem Cümlesi

Anadolu Aleviliğinde ritüel ve müzik birlikteliği bağlamında Yukarıemirler köyü Müsahiplik Cemi ne şekildedir?

1.2. Alt Problemler

Bu araştırma, yukarıdaki problem cümlesini aydınlatmak ve aşağıdaki sorulara yanıt bulmak üzere planlanmıştır.

- ❖ Ankara ili Çubuk ilçesi Yukarıemirler köyü Müsahiplik Cemi örneğinde ritüel ve müzik birlikteliği nedir?
- ❖ Müsahiplik Cemi ritüeli içerisinde yer alan uygulamalar nelerdir?
- ❖ Müsahiplik Cemi ritüeli içerisinde söylenen-çalınan müzikal örnekler nelerdir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Anadolu Aleviliği Cem Ritüellerinden biri olan Müsahiplik Cemi içerisindeki uygulamalar ve bu uygulamalara eşlik eden söylenen-çalınan müzikal örnekler arasındaki birlikteliği ortaya çıkarmaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Alevi kültürünü ve bu kültüre ait değerleri geçmişten günümüze ve günümüzden geleceğe aktarmada Cem törenlerinin önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmanın önemi Anadolu Aleviliği Cem ritüellerinden biri olan Müsahiplik Cemi içerisinde yer alan sosyo-kültürel anlamlar, müzik ve ritüel birlikteliğine odaklanmasıdır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma Ankara ili Çubuk ilçesi Yukarıemirler köyü Müsahiplik Cemi içerisindeki uygulamalar, bu uygulamalara eşlik eden, söylenen-çalınan müzikal örnekler ve ayrıca araştırma süresince ulaşılabilen her türlü görsel, işitsel, süreli-süresiz, elektronik kaynak ve kaynak kişi ifadeleri ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Ağıt: Ölen bir kimsenin iyi hallerini ve ölmesinden duyulan acıları sayıp dökmek üzere söylenen ezgi, ezgi ile mersiye söyleyerek ağlama (TDK, 2011).

Alevi: Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olan kimse (TDK, 2011).

Alevilik: Hz. Ali yanlısı olma durumu (TDK, 2011).

Cem: Cem Alevilerin toplu halde ettikleri ibadetin adıdır. Kavram olarak Cem Arapça bir kelime olup toplanma, birikme, bir araya gelme manasına gelmektedir (TDK, 2011)

Deyiş: Türk halk edebiyatında hece vezniyle söylenen şiirlerdir. Türkü, destan, koçaklama, güzelleme, taşlama, nefes, koşma, tekerleme türlerinin hepsine deyiş denir (TDK, 2011).

Duaz (Duazdeh): Duaz Duazdeh'in kısaltılmış halidir. Duazdeh Farsça olup on iki anlamına gelmektedir. Duaz Cem törenlerinde söylenen On iki İmamların adlarının geçtiği deyişlerdir (<http://aregem.kulturturizm.gov.tr>).

Ehl-i Beyt: Ev halkı, Hz. Muhammed'in eşleri, kızı, damadı ve torunlarını içine alan ailesine verilen ad (<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

Erkan: Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler (TDK, 2011).

Görgü Cemi: Görülmek, gözden geçmek, özünü Dar'a çekmek, aklanmak, ikrar tazelemek amacıyla yapılan Cem (AABF İnanç Kurulu Çalışması, 2007: 86).

Güruh: Grup, topluluk, cemaat, Güruhu Naciye; inanç yolunda tanrı katına ermiş olan topluluk (<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

İnsan-ı Kamil: Olgun, bilinçli, mükemmel insan, tanrısal tanrı ile bütünleşmiş insan. Kamil-i Toplum sınıfsız sömürsüz toplum, Alevilikte Rıza Şehri (<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

Kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın

doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü (TDK, 2011).

Mersiye: Divan edebiyatında bir ölü için yazılan acıklı anma koşuğu (TDK, 2011).

Mimetik: Mimetik, “mimesis” ile ilgili olan, “doğayı taklit eden” anlamındadır (Turan, 2015: 7)

Mutasavvıf: Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adanmış kimse, İslam gizemcisi, sufi (<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

Pervane: Çark, dönmek devriye etmek, semah dönen, sema gökyüzünde yıldızlar gibi dönen. Pervanelikte, tüm alemde, uzayda, yıldızlar arasında (<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

Peyik (peyk): Haber taşıyan haber getiren, haberci, davetçi, canları ceme çağırın cem olacağını duyuran ve Cem'de haberci hizmetini yürüten oniki hizmet sahibi sorumlu kişiler (<https://islamansiklopedisi.org.tr>).

Ritüel: Dinsel tören, kimi erdemlere ya da güçlere sahip olduğuna inanılan belli davranış biçimlerinden, deyimlerden, el, kol, baş imgelerinden ve genel olarak simgelerden oluşan, çoğunlukla büyüsel, kutsal nitelikli tören (TDK, 2011).

Secde: Alevilikte Niyaz selamlama, hakk'a boyun eğmek, yere kapanmak (TDK, 2011).

Süpürgeci: Sembolik olarak Cem'de meydanı süpüren on iki hizmet sahibi, car çalmak, hizmeti ferraş, pratik ve ruhsal temizlik (Dalkılıç, 2015).

Şamanizm: Asya'da yayılan ve insanlığın en eski dinlerinden biridir. Temel olarak sihir ve büyüye dayanır. Köken olarak anaerkil dönemde ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. İnançlarına göre dünya, gök, yeryüzü ve yeraltı olmak üzere üç kısma ayrılır (<http://www.ansiklopedim.info>).

Talip: Alevi inancına yoluna girmek isteyen, ikrar vermek isteyen kişi. Alevi Bektaşî yoluna girmiş olan (Dalkılıç, 2015).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, dolaylı ve ilgili kaynakların genişliği bakımından, yalnız konu ile doğrudan ilgili bulunan kaynaklar hakkında bilgiler yer almaktadır. Bunun temelinde, bundan sonra bu alanda benzer çalışmalar gerçekleştirmek isteyen araştırmacılara alan ile ilgili kaynaklar konusunda yardımcı olmak amacı yatmaktadır.

2.1. Kültür Kavramı

Kültür, çok sayıda anlama sahip bir sözcüktür. Botanikten sosyal ve beşeri bilimler alanına dek uzanan geniş kapsamlı anlamlar içerir. Onun için günümüzde herkesi doyuran biçimde kültürü tek bir kalıpta tanımlamak oldukça güçtür. Kültürle ilgilenen bilim adamlarının bu tanımlamada sürekli yeni girişimlerde bulunmaları bu zorluğun göstergesidir. Bilim sürekli bir gelişim içinde olduğu için her terim gibi “kültür” de zamanla kullanılmakta olduğu bilim alanında yeni tanımlara kavuşmaktadır (Alakuş, 2004).

Kültür, Türkçe’ye Fransızca’daki “Cultura” kelimesinden geçmiştir. Bir zamanlar dilimizde Ziya Gökalp’in vurgulayarak kullandığı “hars” kelimesiyle ifade edilmiştir. Daha sonra ise bu kelime “kültür” olarak kullanılmıştır.

Uygur’a göre kültür, “insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçeklik” demektir. Öyleyse kültür deyiminden insan dünyasını taşıyan, yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. İnsanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir ve insanın varoluşunun nasıl ve ne olduğu demektir. “Biz kültür kavramını hem bir imkan kavramı hem de bir gerçeklik kavramı olarak kullanırız. Başka bir deyişle kültür kavramı, bir gizilgüç (potansia) kavramı olarak

insanın yapabilirliğinin kuramı olduğu kadar, bir edim (actus) kavramı olarak onun şimdiye kadar yaptıklarının da kuramıdır” (Özlem, 1986).

İngiliz antropolog E.B. Tylor’a göre kültür; toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel içerik gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlevidir (Güvenç, 1994).

T. S. Eliot'a göre kültür, aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş bir şeklidir. Din kültüre muhtaç olduğu çerçeveyi temin eder ve bütün insanlığı bunalım ve ümitsizlikten kurtarır (Eliot, 1981).

İnsan topluluğunun nesilden nesile aktardığı inanç, bilgi ve uygulamalar olan kültürü tarihçesi ile de tanımak gerekmektedir. Fransızca “*Cultura*”dan gelen kültür sözcüğü Latince’de, “*Colere*”, sürmek, ekip-biçmek anlamına karşılık gelmekte ve “*Cultura*” aynı zamanda Türkçe’deki “*Ekin*” anlamında da kullanılmaktadır. İlk kez Voltaire’in “*Culture*” sözcüğünü, insan zekasının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmış olduğu ileri sürülmektedir. Sözcük buradan Almanca’ya geçmiş ve 1973 tarihli bir Alman Dili Sözlüğünde *Cultur* olarak yer almıştır (Güvenç, 1994).

Güvenç (1994) kültür sözcüğünün dört ayrı anlamda kullanıldığını belirten şu gruplandırmaya dikkat çekmektedir:

- Bilim alanındaki kültür: Uygarlıktır.
- Beşeri alanındaki kültür: Eğitim sürecinin ürünüdür.
- Estetik alandaki kültür: Güzel sanatlardır.
- Madde (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür: Üretme, tarım, ekin, çoğalma ve yetiştirme.

Kültür birçok toplumda farklı anlamlarda kullanılsa da her toplumda şu ortak özellikleri gösterir;

Toplumsaldır: Kültürün, toplumları bulunduğu yer yada dönemlerde oluşması, yaşamasıdır. Toplumun dışında ondan bağımsız bir kültürden söz edilemez. Kültürün varolabilmesi için toplumun varlığı şarttır. Toplumların

kendilerine ait kültürel farklılıkları o toplumların özelliğini oluşturur. Her toplumun kendisine ait değerleri, gelenekleri, görenekleri, sanatı, edebiyatı vb. gibi değer yargıları vardır. Kültür bütün bu özellikleri kapsar.

Tarihseldir: Kültür denen karmaşık bütün ve onu oluşturan öğeler(dil, din, yazı, giyim-kuşam, sanat, yerleşme vb.) hangi toplum olursa olsun bir anda, kısa bir zaman dilimi içinde meydana çıkmış değildir. Kültür, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, geçmiş kuşakların yaşamları, deneyimleri, alışkanlıkları vb. gibi özellikler günümüz kültürünün içinde yeri vardır.

Kalıtımsaldır: Kültürün ya da onun kapsamına giren öğelerin, etkinliklerin doğum yoluyla değil kültürleşme yoluyla aktarılır. Bireyler ya da topluluklar, öğrenme yoluyla kazandıkları davranışları veya kültürü sonraki kuşaklara genetik yoldan değil, öğrenme yoluyla aktarırlar. Örneğin, kaza sonucu sakat kalan kişi bu özelliğini genetik yoldan çocuklarına aktaramaz; ama bir kimsenin yaşamı boyunca edindiği her türlü düşünsel ya da duygusal özelliği ile çocuklarını da etkileyebilir.

İşlevseldir: Kültürün bir başka özelliği de toplum yaşamında bir yerinin, görevinin bulunmasıdır. Toplumun kültürel özellikleri birer işleve sahiptirler, mantıksal olarak toplumla bütünleşmişlerdir. Kültür toplumsal yapının oluşmasında ve toplum özelliklerinin yaratılmasında önemli bir faktördür.

Dinamiktir: Bütün sosyo-kültürel sistemler, sürekli olarak değişirler. Yaşadığımız çağın özelliklerinden dolayı değişim daha hızlı bir şekilde yaşanmaktadır. Toplumlararası iletişimin gelişmesiyle kültürel değişim hız kazanmıştır.

Kapsayıcıdır: Her kültür kendi içinde barındırdığı yaşam biçimleri, sanat, dil, din vb. gibi toplumsal değerleri içerir (MEGEP, 2006).

Kültür, tarihi süreç içerisinde oluşur; milletler yaşadıkça oda yaşar. Dededen, atadan gelen kültürel değerler, yaşayan insanların duygu, düşünce ve yaşantılarıyla şekillenir zaman içerisinde gelişerek bazen de değişerek devam eder. Kültür değerleri hiçbir zaman statik kalmazlar devamlı değişim halindedirler. Bu değişim çok hızlı

olmaz, yıllar bazen de yüzyıllar süreci içinde ve kültürel bellek aktarımı ile olur (MEGEP, 2006).

Kültürün tarihçesine bakıldığında, kültür ve medeniyet-uygarlık kavramlarının uzun bir süre kavram kargaşasına neden oldukları görülecektir. Fransızlar ve İngilizler 19.yy'ın ikinci yarısı ile 20.yy'ın ilk çeyreğine dek uygarlık kelimesini kültüre tercih ederlerken, ülkemizdeki yansımalar da farklı olmuştur. Bu bağlamda Ziya Gökalp'in "hars" adını verdiği "millî kültür"ü, Atatürk'ün "kültür"ü bir toplumun ürettiği maddî ve manevî varlıkların tümü olarak değerlendirdiği görülmektedir (Alakuş, 2004).

Tanımlar farklı açılardan yapılsa bile kültür tanımlamalarının tümü için ortak olan bazı tespitler vardır. Bunların ilki kültürün organik bir dokusu olduğu ve canlı bir anlam taşıdığıdır. Kültür kavramının varlığı için ön koşul, en az sayıda da olsa bir insan topluluğunun ya da bir insan varlığının bulunması gereksinimidir. Toplumun ister bir kavrayış olarak isterse bir olgu olarak olmadığı bir yerde kültürden de söz edilemez. O halde, bir kimse önce kendisini bir toplumun üyesi olarak (en geniş ve en dar anlamlarıyla) hissedebilmeli, sonra da toplumun içinde kendinin de var olduğunu anlayabilmeli ki, bir kültür olgusundan söz edebilsin (Erinç, 1995). Bu ortak tespitlerin yanı sıra kültürün gelecek nesillere aktarımındaki belleğin yeri oldukça önemlidir.

2.2. Bellek Kavramı

Bellek, toplumların geçmişe dayalı fakat modern bir tarzda inşasını sağlayan kurucu unsurlardan biridir. Assmann belleğin; mimetik, nesnel, iletişimsel ve anlam aktarımı şeklinde dört boyutu olduğunu söyler ve anlam aktarımının kültürel bellekte gerçekleştiğini vurgular (Assmann, 2001).

Yaşantıları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü ve anımsama yetisidir. Alışkanlıklar, adetler ve eğitim de bu sürecin ortaya çıkardıklarıdır. TDK'nın (2011) Güncel Türkçe sözlükte ise;

Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin şeklinde tanımlanmıştır.

İnsan davranışlarının oldukça büyük kısmı öğrenilmiş davranışlardır. Öğrenilmemiş davranışlar içgüdüler, iç dürtüler ve reflekslerdir. Bellek öğrenilmiş bilgilerin saklanması sağlayan bilişsel bir süreçtir. Düşünce algı ve deneyimleri bir arada tutar. Belleğin içeriği, duygu, düşünce ve davranış gibi öğrenilen her şeydir. Bellek kimlik algısının, uyumun ve dolayısıyla da ruh sağlığının temelidir. Bu süreç geçmiş, hal ve geleceği birbirine bağlayan bir köprüdür.

Bellek, yaşam boyunca öğrenmiş olduğumuz bilgilerin saklandığı yerdir. Duyum ve algılarla kazanılan bilgilerin beyinde saklanması, gerektiğinde de hatırlanması şeklinde gerçekleşen zihinsel bir işlemdir (AÖF Psikoloji Ders Notları, 2019). Bu bağlamda bilgilerin belleğe yerleşme süreci 3 aşamadan oluşmaktadır.

Duyum Belleği: Uyarıcı ortadan kalktığı hâlde duyumun çok kısa süre de olsa devam etmesidir. Duyum belleği, göz ve kulak belleği şekillerinde olur. İkinci bir uyarıcı gelmediği takdirde göz yüz milisaniye, kulak bin milisaniye süreyle uyarıcı tutabilir. Görme algısı, nasıl algılama açısından diğer algılara göre daha etkinse duyum belleği konusunda da öyle etkindir (AÖF Psikoloji Ders Notları, 2017).

Kısa Süreli Bellek: Elde edilen bilgilerin geçici bir süreliğine saklandığı ve bir bölümünün uzun süreli belleğe geçişinin sağlandığı bellektir. Zihinde bilgileri tutma süresinin çok kısa olduğu (1-3dk.) bellektir. Bilgi, kısa süreliğine lazımsa kısa süreli belleğe yerleşir. Örneğin, “ilk defa duyduğunuz bir telefon numarası kısa süreli bellekte yer alır. Telefon konuşmasından sonra da kaybolur. Kısa süreli bellek aksatılmaya çok duyarlıdır. Telefon numarasını çevirirken dikkatimiz başka yöne çekilirse yanlış numara çevirebiliriz.” Kısa süreli belleğin en önemli özelliği bilgilerin bir süre sonra silinmesidir (AÖF Psikoloji Ders Notları, 2019).

Uzun Süreli Bellek: Uzun süreli bellekte yer alan öğrenilmiş bilgiler, uzun zaman aralığında burada yer alabilir. Bu bellekteki bilgiler anlam ve özellikleri bakımından düzenlenir. Örneğin, okul numaramızı, ev telefonumuzu uzun süreli bellekte tutarız. Çünkü bu bilgileri sürekli ve uzun süre kullanırız.

Telefon numarasını arama örneğine tekrar dönecek olursak aldığımız uyarım (telefon numarası) ile beyinde bazı sinir hücreleri aktif hâle gelir. Bu geçici aktifliktir. Sonucunda kısa süreli bellek doğar. Ancak aynı hücreler birçok kez aktif hâle getirilirse bu hücreler farklı bir yapı kazanır. Beyin hücrelerindeki bu yapısal değişim, uzun süreli belleğin oluşmasına yol açmaktadır.

Bilim ve eğitim, sanayide benzeştirme yöntemi olarak kullanılır. Bir teknik araç, doğadan örnek alınarak yapılabilir. Örneğin uçaklar, kuşlar örnek alınarak yapılabilir. Günümüzde yaygın olan bilgisayar, insan beyni örnek alınarak yapılmıştır. Eğitim açısından bu yöntemin tersini uygulayabiliriz. Bellek konusunu daha açık hâle getirmek için bilgisayar belleğini örnek alabiliriz. Bilgisayarda veriler kodlanarak işlenir. Bilgisayar belleğinde bilgiler depolanır ve istenildiğinde geri çağrılır. Aynı şey insan belleği için de söz konusudur denilebilir. Yani belleğin temel işlemleri, “kodlama”, “saklama”, “çağırma” olarak tanımlanabilir.

Kodlama: Bilgiyi belleğe işlenebilir hale dönüştürmedir. Uzun süreli belleğe kaydedilen bilgiler kodlanarak kaydedilir. Kodlama çoğu kez otomatik olarak yapılır. Biz istemesek de kodlanır. Örneğin, görülen nesnelerin adı, otomatik olarak aktif hâle gelir (çağırışım ilişkileri yoluyla). Dikkatimizi yönlendirerek gelen bilgiyi daha sonra hatırlamamız (örneğin, sınav olacağımızı düşünerek) gerektiğini düşünerek bazı ek kodlamalar da yapabiliriz. Bilginin alınma yoluna göre zihin değişik kodlamalar yapar. Her uyarıcı türü, bellekte kodlanır (işitsel kod, görsel kod, tat kodu gibi).

Çağırma (Hatırlama): Bilgiler istendiğinde, bizim arzu ve irademizle bilinç alanına çıkabilir. Bir süre orada bulunduktan sonra tekrar kaybolur. Öğrenilenlerin saklanıp yeniden canlandırılmasına hatırlama adı verilir. Daha önce anlatılan bir konu ile ilgili sorulan sorulara cevap verebiliriz. Oysa soru sorulmadan önce o konu aklımızda olmayabilir. Hatırlama için hatırlamak istediğimiz bilgilerin; bellekte depolanmış olması, iyi örgütlenmiş olması yani hangi bilgileri belleğe nasıl bıraktığımızın bilinmesi ve depolanmış bilgiye bizi götürecek ipuçlarının var olması gerekir.

Bellek aslında insanın kendini var etme sürecidir, toplumsal yapı olarak “ben”i çerçevelemektedir. Kimliğin kurucu bileşenlerindedir. İnsan hatırladığı şeydir; hatırladığı şeyi yaşadığı toplumsal yaşamın içine demirlemiştir; dilsel, kültürel, dinsel, politik, ekonomik, duygusal, kurumsal, tarihsel bağlantıları ve ilişkileri ile insanın biyografik geçmişi, o kişinin kimliğini tanımlar. Sosyal olarak belleğini yitirmek toplumsal sistemin dışına düşmek, bir yanıyla kültürel kimliğini yitirmektir (Depeli, 2011).

2.3. Kültürel Bellek Kavramı

Kültürel bellek, konusu son yarım yüzyılda sosyal bilimler alanında mercek altına alınan birkaç ana konudan birisi olmuştur. 20. Yy.’ın ilk yarısında, sosyolog Maurice Halbwachs ve sanat tarihçisi Aby Warburg birbirinden bağımsız olarak kolektif veya toplumsal bellek kavramı üzerine iki teori geliştirmişlerdir (Temur, 2011). Jan Assmann ve John Czaplicka (1995)’a göre hem Warburg hem de Halbwachs bir kültür içerisinde biyolojik çerçeve dışında, kolektif bellek ile ilgili mevcut söylemi değiştirmiştir ve farklı bir kültür veya topluma ait olmaktan kaynaklanan, bir kişiye ait özel karakterin filogenetik sebeplerle değil sosyalleşme ve geleneklerle nesiller boyunca kendini muhafaza ettiğini iddia etmişlerdir.

Kültürel bellek, kavram olarak ilk defa arkeoloji disiplini çerçevesinde Alman bilim adamı Jan Assmann tarafından tanımlanmıştır. Assmann kültürel belleği insan belleğinin dış boyutu olarak tanımlamıştır. Assmann’a göre kültürel bellek bir toplumun kültürünü koruyarak ona süreklilik kazandırır. Bir önceki kuşaktan aktarılan kolektif bilgi, bir sonraki nesil için kültürel kimliği yeniden yapılandırır (Davies, 1995). Kendine özgü tanımıyla sadece geçmişe ait olan birtakım şeyleri hatırlatma işlevinin yanı sıra hatırlama eylemini meydana getirme ve kimliği sürdürme gibi işlevleri de üstlenmiştir. Böylece geçmişi yeniden yaratan belleğin etkisiyle kimliğin bugüne, içinde yaşanılan zamana doğru bir şekilde aktarılması işlevi yerine getirir.

Kültürün bireylere aidiyet kazandırma yönü yani “ben”den ziyade “biz” bilincini kazandıran yönü, ortak bir belleğin oluşmasında oldukça etkin olan bir faktördür. Ortak dil, mekan, geçmiş gibi unsurlardan oluşan ve bu unsurların meydana getirdiği algılama biçiminin şekillendirdiği bu bağlayıcı yapı, formal ve informal kalıplarla geleceğe aktarılma kabiliyeti kazandığı için onu taşıyanlarla birlikte vardır ve gelişigüzel devredilemez (Temur, 2011).

İnsan belleği veri taşıyıcısı olarak kültürel unsurların yaşatılmasında önem teşkil eder. Ortak bir geçmişi, dolayısıyla ortak hatıraları olan topluluklarda ise toplumsal bellek ve kültürel bellek ortaya çıkar. Assmann’a göre toplumsal bellek grup üyeliğinin bir ispatıdır. Aynı zamanda da somut kimliktir (Assmann, 2001).

2.4. Kültürel Bellek Aktarımı

Yazı ve sözellik, yalnızca dilsel biçimlerden ibaret değildir. Bir bellek oluşturunca. Bellek, sözellik bağlamında dinleyicilerin ve konuşucuların yazısal olanda ise yazarların ve okuyucuların, yorumcuların beraberce oluşturdukları bütünden destek alır. Tüm katılanlar arasında bazen iradi bazen geçici ya da gelişigüzel de olabilen bir toplumsal ilişki, bağ, kimlik, sosyo - kültürel bir bellek yaratır.

Kültürel bellekten kastedilen, insan belleğinin dış boyutudur. Belleğin bireysel bir yeti oluşunun ötesinde, kolektif bellek ya da toplumsal bellek diye bir şeyin bulunduğu; oluşması ve korunması için şart olan bir sosyal çerçevenin bulunduğunu öngörür. “Bu çerçevedir ki toplumda yaşayan insanlar hatıralarını “*an ve mekan*” olarak sabitleştirirler ve yeniden bulabilecekleri bir biçimde bellek olarak oluştururlar” (Halbwachs ve Assmann, 2001).

Dolayısıyla bellek, insanın kültürleşme sürecinde oluşur. Bellek her zaman bireye aittir, fakat toplumda, kültürel olarak belirlenir. Bir toplumun sadece üstün ve arzulanmaya değer saydığı hayat tarzını değil, topyekûn sahip olduğu yaşam biçimini ifade eden kültürel anlam dolaşımının tipik alanlarıdır. Şarkılar, ritüeller ve yazı gibi

işaretleme ve kayıt sistemleri simgeleştirme için gereklidir (Assmann, 2001; Foulque, 1994).

Assmann'a (2001) göre toplum, bellek ve hatırlamanın öznesidir Bir insan ve bir toplum geçmişi bağlamsal ilişki çerçevesinde yeniden kurabiliyorsa, tarih ve kültürel bellek, anımsama-anlamlandırma bağlamında önemli hale gelir. Toplum, bu ilişki çerçevesinin dışında kalan her şeyi unutacaktır Diğer taraftan bu tür bir kavramsallaştırmanın zayıf tarafı ise toplum tarafından aşırı derecede belirlenmiş, kategorik bir birey öngörmesidir.

Sadece kişisel belleğe dayalı sözlü kültürlerde ya da yazı öncesi hatırlatıcı işaretleme sistemlerinde kültürel bellek, büyük ölçüde grup içinde anlamlı kabul edilen şeylerle özdeştir. Ama yazı ile ilk kez bağımsızlaşma ve iletişimin fert dışı alanının karmaşıklaşması imkânı ortaya çıkar. Artık az ya da çok belli bir geleneksel ve iletişimsel anlamın ufkunu aşabilen, aynı zamanda bireysel belleğin ya da bilincin ve iletişim alanının ötesine geçen bir bellek oluşması mümkün hale gelir.

Assmann'a (2001) göre kültürel bellek gelenek ve iletişimden beslenir ama onlar tarafından belirlenmemektedir. Kültürel belleği ağırlıklı olarak belirleyenler ise kırılmalar, kopmalar, çatışmalar, yenilenmeler, restorasyonlar aniden beliren yeni anlamlar, unutulana uzanma, geride kalmış bir geleneğin canlanması, bir kenara itilenin geri dönüşü ve devrimler şeklinde açıklanabilir. Levi Strauss (1994) yazı toplumlarının böyle tipik özellikleri olduğunu söylemiştir. Bunu da "sıcak toplumlar" olarak adlandırmaktadır.

Sıcak toplumlarda sözlü kültürden ve ritüellerden farklı olarak dış belleği mümkün kılan şey yazıdır. Yazı bizimle sınırlı olmaksızın dışarıya taşan bir fiziksel ifade türüdür. Bu bağlamda yazı, anlamın da dışsallaşmasıyla yeni değişkenleri ortaya çıkarır. Sözlü kültürde, ezberlenerek öğrenilenin sonradan unutulması söz konusu iken yazılı kültürde yerini unutmanın dışsal yeni biçimleri olarak sansür, yok etme, değiştirme ve tahrif etme vb. bellek silme yoluyla 'unutturma' şeklinde söz edilebilir. Bununla birlikte kültürel bellek kavramının sadece hatırlama/kayıt içermediğini zıddı olarak sansürü yani 'unutturmaya' da kapsadığını belirtmektedir.

Ong (2003)'a göre temel bir ayrım, sözlü ve sözel terimleri arasındadır. Sözlü terimi sadece konuşarak, ağızla dile getirilen söylemeyi belirtir. Kelime, ağız ile söylenip yazıya ya da konuşmadan başka söz teknolojisine girmeyen anlatımdır. Bu açıklamayı esas alarak, sözlü kültürleri, 'yazı ve matbaa kavramlarının varlığının bile bilinmeyen dolayısıyla iletişimin yalnızca konuşma dilinden oluştuğu kültürlerdir' şeklinde tanımlayabiliriz.

Sözel terimi ise, söz ve kelimeyle ifade edilen her çeşit açıklamanın, bilginin, söz biriminin, hem yazılı hem de sözlü anlatımını içerir (Günay, 2004).

2.4.1. Sözlü Aktarım Kavramı

Sözlü Aktarım, yazının hiç bulunmadığı kültürler için "birincil sözlü kültürler" terimi kullanılmıştır. Bugün içinde yaşadığımız elektronik çağ "ikincil sözlü kültür" çağıdır; varlığı yazı ve yazılı eserlerin bulunduğu baskı teknolojisi ile başlayıp günümüzde telefon, radyo, televizyon, bilgisayar vb. elektronik ortamları da kapsayan sözlü kültürün çağıdır.

Tarih boyunca söz teknolojilerinin yazı, matbaa ve bilgisayar ile belirlediğini, her bir teknolojinin, insanlığın ortak bilincinde yeni olanaklar sunarak düşünme ve anlatım biçimini çeşitlediğini ve zihniyet farklılıkları yarattığını ifade eder. Birincil sözlü kültürden ikincil sözlü kültür'e yani sözel kültüre kesintisiz geçiş olsa bile aralarında fark olduğunu unutmamamız gerekmektedir (Ong, 2003).

Kıran'a (1996) göre sözlü dilin sözel dile göre öncelik taşımasının temel sebepleri şöyle sıralanabilir: birincisi, söz yazıdan daha eski ve daha yaygındır. İkincisi ise, bilinen yazı sistemleri sözlü dil üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte konuşma yeteneği olmadan yaşayan ya da yaşamış olan insan topluluğu yoktur.

Modern dilbilimin kurucusu Ferdinand de Saussure da dilin temel konusunu sözellik değil dil olarak görmüştür: "Dil ve yazı birbirinden ayrı iki göstergeler sistemidir. Yazının tek varlık nedeni dili göstermektir." demiştir (Saussure, 1998). Bu duruma göre aslında yazı, bir dilin sözcük ve tümcelerini olağan biçimde

gerçekleştirdikleri tözden biçimselliğe dönüştürmenin bir yoludur. Taş, parşömen ya da kâğıt vb. kayıt ortamlarının üzerinde sözü görünen sembollere döker.

Manguel (2001)'e göre bir yazılı metnin kendini ortaya koyabilmesi için, dolaylı veya dolaysız olarak, dilin doğal ortamı olan ses dünyasıyla bağlantı kurması gerekir. Bir metni mırıldanarak ya da içinden geçirerek veya sesli olarak okumak suretiyle metin, sese dönüştürülmüş olur.

Toplum, kültür mirasını kuşaktan kuşağa aktarırken öncelikle doğal kaynakları ve maddi araçlarını iletir; ikinci olarak da standartlaşmış davranış biçimlerini iletir. Toplumsal yaşantının en dolaysız ve kapsamlı anlatımı dil ile olur. İnsan kültürünün en önemli unsurları, sözcükler aracılığıyla aktarılır. Kültürün sözlü unsurlarının bu ağızdan ağza ve yüz yüze iletimi, bir söyleşmeler zinciri olarak düşünülebilir. Böylece, tüm inanç ve değerler, tüm bilgi biçimleri bireyler arasında iletilir (Goody, 2005).

Sözlü kültürün düşünme ve anlatım biçimlerine ilişkin bazı dinamikleri kısaca şöyledir: Sözlü kültür tekrara dayanır çünkü yazılı kayıt imkânından yoksun olan sözlü kültürde bilginin kaybolmaması için sürekli tekrara yönelik davranış ve eğitim biçimlerin geliştirilmesi gerekir. Bu amaçla belleği güçlendiren ritim, atasözleri, deyimler, deyişler gibi çeşitli kalıplar oluşturulur. Sözlü kültür, tekrara dayalı anlatılarını kolay kolay değiştirmez. Düşünme ve anlatım biçimleri, duygudaşlık ve katılıma dayanır. Anlatılar bağlamları içinde anlam kazanır konuşma eylemi merkezdedir. Retorik sanatları kullanılır. Çözümleme ve eleştiri tekniklerine de çoğunlukla kapalıdır. Bunlar sözlü kültürün kendisinin ürettiği metod olmanın yanında aynı zamanda bilginin de kendisidir (Ong, 2003; Sanders, 1999).

Walter Benjamin de sözlü kültürü, “Gerçek yaşamın dokusu içine yedirilmiş nasihatler bilgeliğe dönüşür” sözleriyle açıklamaktadır (Benjamin, 1995). Sürekli ve anonim yapıyı yaratım süreci vardır (Goody, 2005), Sözlü gelenekler 19. Yy.’ın başına dek varlıklarını güçlü bir biçimde sürdürmüşlerdir (Köker, 2005).

Levi Strauss’un farklı toplumlarda insan düşüncesi üzerine yaptığı çözümlemelerin temelinde yer alan iki kavramı olan “sıcak toplum” ve “soğuk

toplum” kavramları “ilkel” ve “gelişkin,” ya da “yaban” ve “evcil” düşünüş arasındaki ayrımı oluşturan unsurları irdelemektedir. Temelde sözlü ve yazılı kültür ayrımını esas alarak yapılmış bir sınıflamadır. İkel/ yaban olan sözlü kültürü, gelişkin/medeni olan yazılı kültürü ifade eder (Taşöz, 2010).

Sözlü kültür, yazı gibi bellek araçlarına sahip olmasa da, belleğe yardımcı olacak farklı araçlara sahiptir. Bunlardan en önemlilerini, ezberle de ilişki içerisinde, müzik, ritim, el kol hareketleri, danslar ve diğer bedensel hareketler şeklinde sıralayabiliriz. (Ong, 2003).

Bu noktada, sözlü kültürde sözü belleğe kaydetme aracı olarak ezberin dışında bir bellek, hatırlama ve kayıt aracı olarak ritüellerden söz edebiliriz. Bu bağlamda ritüeller bedensel kayıt’ın mekanı gibidirler.

Sözlü yineleme de “yeniden canlandırma retorisi” denilen şey olarak oluştuğunda, öteki yinelemelerden farklılaşır. Geçmişteki sabitleştirilmiş an’ı, onu temsil eden sözcüklerle ve imgelerle yeniden sunarak koruruz. Anma törenleri bu pratiğin önde gelen örneğini oluşturmaktadır İşte bunlar geçmişin, bir başka ifade ile topluluğun kültürel belleğinin yeniden canlandırılmasıdır; sıradan durumlarda, anımsama, ortamın ya da durumun bir taklidinin, temsili giysileri içinde geri dönüşleridir. Bu canlandırmalar şarkılara, mitlere ve bunlardan ayrı olarak da bedensel davranışlara dayanır. Bedensel davranışlar, söz ve imgelere başvurmadan da belleği taşıyabilir ve koruyabilir (Connerton ve Canetti, 1998-1999).

Ritüeller, bayramlar ve şenlikler, düzenli tekrarlarıyla kimliği koruyan bilginin iletilmesi ve böylece kültürel kimliğin yeniden üretilmesini üstlenirler. Bu büyük buluşmalarda topluluk kozmik dünyaya, yaratılma dönemine, ataların zamanına doğru genişler. Bunlara saygı gösterilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması dünyanın düzenini ve aynı zamanda grubun kimliğini oluşturup korur (Taşöz, 2010).

Bu noktada, bir bellek aracı olarak sözlü kültür içerisinde geniş yer bulan, ama yazılı kültürde de çeşitli şekillerde yer alan “hatırlama mekanlarından da söz etmek gerekmektedir. Assmann, mekanın hatırlamada, belleği pekiştirmede başrole

sahip olduğunu belirtmektedir (Assmann, 2001). Hatırlama mekanları yalnızca sözlü kültürün değil aynı zamanda yazılı kültürün de kültürel belleğinde önemli bir rol oynar. Mimari yapıların ötesinde bütün bir coğrafya bile kültürel belleğin bir aracı olarak kullanılabilir Kentlerdeki kimliğin sembollerinin yer aldığı tören caddeleri de bu işlevi görmektedir Assmann, bu mekanların kültürel belleğin “topografik metinleri” olduklarını belirtmektedir. Kutsal Topraklar bu türden mekanlardır. Bir coğrafi mekan, taşı ve toprağıyla, üzerindeki tepeler, kayalar ve binalarıyla bütün olarak toplulukların belleğinde bir metin haline bürünür. Topluluğun kültürünün ve varlığının temel göstergeleri haline gelmiştir. Kültürel bellek, görünürdeki ifadesini, başka unsurlarla birlikte, kimliğin vazgeçilmez değerlerinden biri olan bu mekanlarda bulur (Assmann, 2001).

2.4.2. Yazılı Aktarım Kavramı

Yazılı aktarım, yazılı kültür düşünceleri sabitlemenin, yani zaman ve mekânın ötesine iletmenin aracı olan yazı, *“birbirinden bağımsız imgelerin ayrı ayrı kaydedilmesi değil, ne ölçüde kısa olursa olsun, düşüncenin diziler halinde anlatılıp iletilmesidir”* (Paşaoğlu, 2009: 152). Bir söz teknolojisi olan yazı, sözü mekana bağlar ve söze yeni olanaklar sunar. Bununla birlikte seslendirilen söz halen yerini korumaktadır. Bir yazılı metnin meramını anlatabilmesi için bir şekilde seslendirilmesi gerekir (Kıran, 1996). Kültür tarihi boyunca yazı en önemli kayıt ve bellek aracı olmuştur.

Yazı, sözlü kültürün içinde doğmuş sonra yazı tekniğinde sağlanan gelişmelerle ondan ayrılmış, piktogramlardan (M.Ö. 4000’ler; resim yazılar), ideogramlara (M.Ö. 2900’ler; kavram yazı), oradan hece kitaplarına, hece kitaplarının ardından alfabe ve oradan da matbaanın keşfedilmesiyle serüvenine devam etmiştir. Günümüzdeki “elektronik devrim”le de sözün kayıt ve baskı serüveni dijital bir yolla devam etmektedir. Bu noktada yazı, kültürleri arasındaki ortaya konulması için sözellikle birlikte ele alındığında işe yarar bir malzeme olarak durmaktadır.

Ong (2003)'a göre farklı milletlerin yazı ile olan teması sonucu onların kültürlerinin, geleneklerinin, farklılıklarının veya benzerliklerinin de kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Yazı göstergelerinin tarihi, her kültürün farklı türden yazı tekniklerinin olduğu, yazıyı farklı amaçlar için kullandıkları bir kayıt tarihidir. Biz günümüz insanların yaptığı gibi otomatik olarak bütün alanlarda kullanmaları söz konusu değildir.

Sözgelimi Mezopotamya'da yazıyı daha ilk kullanan kültürler için bile 'amaçlara göre yazı ile temas' uygulaması geçerlidir. Böylece zirai hesap kaydı yapma amaçlı ticari olgulardan, mitlere dek pek çok dizge, yazı ile kayıt altına alınmış ve sözlü kültürden farklılaştırılmış sözel bir bellek çeşidi ile dolaşıma girmiştir (Manguel, 2001; Jean, 2004).

Yazının gelişimindeki en önemli aşama ise fonetik yazıya geçiştir. Bu yazı çeşidinde simgeler artık kavram ya da nesnelere değil, seslerin yerine geçmektedir. Böylece yazı ile konuşma arasında bağlantı oluşmuştur ve kullanılan simgeler birer ses belirteci (fonogram) niteliği kazanmıştır (Wells, 1994). Yazı dili, konuşma dilinin kalıcı olması yönündeki bir çabadır ve sözlü kültürler ile yazılı kültürler arasında derin bir fark oluşturmaktadır. Sözcükler gözle görünür nesnelere belirtse de, yazı olmadığı sürece kendilerinin görsel bir varlığı olamaz. Ancak yazılı dilde durum değişir: Her türlü yazılı belge unutulmuş, anımsanmak istenen bir kavramı ya da düşünceyi bize defalarca sağlayabilir (Eco, 1997).

Kil tabletlerdeki göstergeler nesnelere ya da varlıkları ifade etmekten konuşulan dilin sözcüklerine gönderme yapmaya başladığında kesin bir ilerleme kaydedilmiştir. Artık yalnızca bir tür muhasebe kayıtları değil, hukuk yasaları ve mitlerin de kaydı tutulmaya başlanmıştır (Jean, 2004).

Yazılı söz, sürekli tekrarlanan ve hep aynı olan sözdür; oysa bu durum sözlü kültürdeki sözün durumundan farklıdır. Örneğin, konuşan bir kişiden söylediklerini tekrar etmesi ya da açıklaması istendiğinde farklı olacaktır. Ayrıca zamansal alandan uzaysal alana yani mekana geçiş gerçekleştiği için, sözü bir ses cihazına kaydetmekle yazmak aynı şeydir. Kayıt sayesinde, tekrarlanamaz olan sonsuz sayıda tekrarlanabilir olana doğru ilerler. Yazı, kelimeleri bir bakıma nesnelere, sessiz şeyler

olarak, görüntüyle özümsenebilecek hareketsiz işaretler olarak temsil eder (Manguel, 2001). Söz yazıldığında soyut bir güvenilir tartışma aracına dönüşür. Yazı, işitmeyi görmeyle değiştirir ve kişinin anlama tarzını bir metni anlamaya dönüştürür (Ellul, 2004). Yazı, sözü kaydedilmiş olana indirger. Kelimeleri işaret olarak görmemiz, tüm duyguları, hatta tüm insan yaşantısını görsel olarak üretilen gösterge/işaret benzerlerine indirgememiz demektir. Bu eğilim yazı ve matbaa ile pekişmiş ve elektronik kültürde doruğuna ulaşmıştır (Manguel, 2001). Televizyon ise yazıyı baskılayıp öteleyerek yazının indirgediği sözün gelişimini tekrar söze geri vermiştir.

Yazının kullanılması sayesinde anlatılan şeyin sabitlenmesi ve bu sabitlenenin tekrar edilebilmesi özelliği sözlü gelenek üzerinde koruyucu bir etkide bulunur. Yazı sayesinde anımsamaların irade dışı kaymaları son bulur ve keyfi olarak oluşturulmalarına sınır getirilmiş olur (Watt, 2005; Assmann, 2001).

Sözlü kültürde kültürel bellek, ritüellerde yoğunlaşır. Ritüeller, tekrarlama biçiminde, grubun kimliğini ve sürekliliğini sağlar. Ritüellerde tekrarlama önemli olduğundan sözü ezberleme zorunluluğu vardır. Yazıya ve metinsel kayda geçen toplumlar söz ezberinden kurtulurlar. Çünkü bilginin ve anlamın korunması ile devri için başka bir kalıp bulunmuştur o da yazı ve metindir. Yazı ve metinler anlamın devri için riskli bir biçimdir. Bununla birlikte ritüelde olmayacak şekilde anlamı dolaşım ve iletişim dışı bırakabilirler imkânına sahiptirler (Assmann, Dupont, 2001). Burada, yazının etkisi kayıt araçlarıyla kişiden kişiye aktarılan herhangi bir açıklamanın, değişmez biçimde kalıcı olması ve metnin düzenleniş sürecinin bilerek ya da bilmeyerek başkasının müdahale etmesine kapalı olmasına özelliğine dayanır. Bu bize ezber ve tekrar için enerjimizi harcamayarak enerji tasarrufu yapmamızı sağlar. Tasarruf yoluyla ekonomikleştirdiğimiz biriken enerimiz eleştiri ile birleşince başka yeni düşüncelerin geliştirilmesi imkanı sağlar (Connerton, 1999).

Fakat sözlü kültürde sözü söyleyenle yüz yüze ilişki kurabilmemize karşılık, hiçbir kitapta, o kitap aracılığıyla yazarına doğrudan erişemeyiz. Yazıyla kaydedilmiş fikirler doğrudan çürütülemez. Bir şekilde çürütülse bile, kitabın sözleri değişmez Herkesin yanlış dediğine doğru diyen bir metin, dolaşımda olduğu sürece yanlışıyla yaşar. Dolayısıyla metin kendi tabiatı gereği dik kafalı ve inatçıdır. Bu

nedenle “kitapta o şekliyle kaydedilmiş kodlanmış yazılı bir söz”, hemen hemen “kaydedilmiş olan gerçektir” anlamına gelir. Ve bu nedendir ki hoşnutsuzlar ‘kaydedilmiş gerçekler’i yakıp-yıkarak, kitapları kütüphaneleri imha etmişlerdir (Ong, 2003). Çünkü kendilerine göre yanlış ve tehlikelidir.

Taşöz (2010)’a göre artık kalıcı yazılı kayıtlarla birlikte, kültürel bellek kozmolojik/mitsel bir duyarlılıktan tarihsel bir duyarlılığa ulaşmıştır denilebilir. Bu da bize bireyin hatırlayabildiklerine dayalı eski sözlü sistemin büyük ölçüde insan beyninin bilgiyi öğrenme ve tutma kapasitesiyle sınırlıyken yazı ile birlikte ortaya çıkan yeni sistem sayesinde depolanacak bilginin miktarı ve korunma süresi sınırsızlaşmıştır. Yazı ile kayıt altına alınmanın bir başka özelliği de mesajların yeniden üretilebilmesidir. Ancak bu, sözlü sistemdekinin tersine, belirli bir maliyeti, yazıcı ve baskı maliyetini de beraberinde getirmiştir.

Dudley (1997)’e göre son olarak, bilginin dağıtım hızı ve maliyet sorunu vardır. Sözlü sistemde mesaj hızlı ve ucuz alınabilirdi. Oysa Sümerlerin geliştirdiği yüzlerce farklı sembol içeren yazı sistemi, toplumun sadece küçük; elit bir parçasının altından kalkabileceği karmaşık bir sistemdir.

2.5. Anadolu Aleviliği

Aleviliğin sözlük anlamı Ali’nin yanında olmak, Ali taraftarı olmak ya da onun yolunda yürümek demektir. Genel bir tanımla Hz. Muhammed’in ölümünden sonra Hz. Ali’nin halife olmasını isteyen, onu imam kabul eden, daha sonra ise Şii Batini inançlara bağlananların tümüne Alevi denilmiştir (Doğan ve Çelik, 2014: 131). Ayrıca Hz. Ali, İslam peygamberi Hz. Muhammed’in amcasının oğlu, damadı ve İslam’ın dördüncü halifesi olarak İslamiyet içinde önemli bir rol oynamıştır (Dedekargınoğlu, 2010: 327).

Peygamberin 632’deki ölümünden sonra yerine kimin geçeceği sorusu Müslümanları ikiye bölmüştür (Özkırımlı, 1993). Başta Peygamberin soyu Haşimoğulları olmak üzere bir grup, Peygamberin soyundan geldiği, onun damadı

olduğu için Ali'nin halife olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Diğer bir grup ise Ebubekir'in halife olmasını istemektedir (Öz, 1997).

Ali'yi destekleyenler Peygamberin son hac dönüşünde Gadir-i Hum'da bir süre dinlenerek binlerce kişinin önünde *“Ben kimin Mevlâsı isem Ali de onun Mevlâsıdır. Ona dost olana dost, ona düşman olana düşman ol, ona yardım edene yardım et, onu horlayanı horla, nerede olursa olsun gerçeği onunla beraber kıl ve benden sonra sizin imamınız Ali'dir.”* demiştir (Dedekargınoğlu, 2010: 328).

Anadolu Aleviliği inanç sisteminde yaratıcı ve yaratılan arasında bir karşıtlık ve çelişki olmayıp, birbirini tamamlayıcı bir bağlantı olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda Anadolu Aleviliğinde insan Tanrı'nın bir parçasıdır, dolayısıyla insan Tanrı'ya korkuyla değil sevgiyle yaklaşmalıdır. Anadolu Alevileri Tanrı'nın cezalandırıcı değil, sevgi dolu olduğuna inanırlar (Dalkıran, 2002: 115). Bu öğretiyeye göre Tanrı'ya tam anlamıyla ulaşmanın yolu İnsan-ı Kamil (Olgun İnsan) olmaktır. İnsan-ı Kamil ise Tanrı'nın yeryüzünde yarattığı en şerefli varlıktır. Alevi pir ve uluları baskılardan dolayı, Tanrı, insan anlayış ve inançlarını çok çeşitli semboller altında sır içinde sır etmiştir (Balcı ve Çelik, 2016).

Anadolu Aleviliği ateş, su, gök ve yer gibi doğaya ait olan güçleri içinde barındıran bir kültür olmuştur, bu nedenle de Şamanizm, Taoizm, Budizm, Kabala, Gnostisizm, Maniheizm gibi inanç ve düşüncelerinden de etkilendiklerine inanılmaktadır. Bununla birlikte İslamiyet'in zenginliğini de harmanlayıp Heterodoks bir düşünce sistemi oluşturmuşlardır. Alevilik evrenin yüceliğini ve evrimsel oluşumunu asırlarca önce kabul etmiştir. Yani eski bir deyimle; “Ne zamandan beri varsın?” diye sorulan bir soruya Aleviler "Galı Beladan Beri" diye cevap verir (Haydardedeoğlu, 2018). Yani evrenin sonsuzdan buyana yoktan var olduğunu savunur. Bu bağlamda felsefi yanı oldukça güçlü olan bir düşüncedir (Haydardedeoğlu, 2007).

Aleviliğin tarihsel süreç içinde bağımsız bir gelişim çizgisi takip ettiğinden söz edilemez (Özcan, 2007). Zerdüştlük, Maniheizm gibi eski dinler, Babailik gibi siyasal hareketler, Haydarilik, Kalenderilik gibi tarikatlar ve Hurufilik gibi Batini akımlar, aleviliğin oluşumunda katkıda bulunmuş ya da bu inancı çeşitli ölçülerde

etkilemiştir (Okay ve Çiftçi, 2016). Böylece farklı dinsel inanç ve uygulamaların kaynaştırılmasından dolayı Anadolu aleviliği de senkretik özellikler taşımaya başlamıştır (Subaşı, 2005: 468). Bu bağlamda alevi şairlerin şiirlerinde “hulul” (*Tanrı ruhunun insan bedeniyle birleşmesi*), “tenasüh” (*ruh göçü*), “animizm” (*canlılık*), “panteizm” (*doğatanrıcılık*) gibi inanç özelliklerini güçlü olarak anımsatan özelliklere yoğun bir şekilde rastlanmaktadır (Eröz, 2014; Fırlalı, 1994: 299-304; Melikoff, 2011: 29-52; Ocak, 1992: 374; Öktem, 1999: 221-249). Hatta bu özelliklerinden dolayı Alevilik, çoğu kez Türk İslamı’nın heterodoks bir biçimi olarak değerlendirilmekte ve onun bağdaştırmacı (senkretik), tasavvufi (mistik) ve mehdici (mesianik) karakterine de dikkat çekmektedir.

Alevilik tarihinde Güruhu Naci(ye) diye tanımlanan, Adem ile Havva’nın bir iddia üzerine küpe üfledikleri nefeslerinden 40 günlük evrimden sonra olan (Adem ile Havva’dan doğmayan) ve Naciye isimli bir melek ile evlendirilen 73. Çocukları Naci’den söz edilmektedir (Alevi Bektaşî İncasının Esasları, 2008). Bazı Alevi Dedeleri ve araştırmacıları bu mitoloji ile 40’lar Cemi’ni ve Alevilikte en çok kullanılan 3’ler, 5’ler, 7’ler, 40’lar vb. sayılar arasında ilişki kurarak, bunu anne-babaya ve çocuğun ana rahminde 40 günlük evrimi, cinsiyetinin belli olması ve doğuma bağlamaktadır (DABF bağlı kurul, 2008). Bu bağlamda Tanrı yine insana indirgenmektedir ve bu düşünce bazı Alevi anlatım ve deyişlerinde görülmektedir. Alevilikteki Tanrı-İnsan anlayış ve inancı, en belirgin şekliyle de Deyişlerde ortaya çıkmaktadır (Alevi Bektaşî İncasının Esasları, 2008).

Alevilik tarihsel süreç içinde ciddi değişikliklere uğramıştır. Din anlayışının evrimi, düşünüş tavrının değişimine dayalı olarak, sosyo-politik bir farklılaşmaya da yol açmıştır. Bu bağlamda inanç ve ritüelleri birbirinden farklı olsa da Hz. Ali’ye nispet edilen toplulukları tanımlamak için kullanılan bu öğretiyi günümüzde ağırlıklı olarak Anadolu aleviliğini ifade eder (Bruinessen, 2016: 117).

Anadolu Aleviliği, özgün bir yapılanma olarak görülmekte ve Türklerin, İslamiyet öncesinde ortaya çıkan siyasi ve dini farklılaşmalarla tarihsel buluşmalarının bir sonucu olarak bilinmektedir (Turan ve Yıldız, 2008). Bunun oluşmasına yüzyıllar boyunca değişik toplum ve inançların sürekli bir etkileşim

içinde eriyip kaynaştığı bir pota olan Anadolu'nun tarihsel katkısı da gözardı edilemez. Alevilik bağlamında uzun zaman içinde bir araya gelip kaynaşmış kültürel ve dinsel töreleri birbirinden ayırmak da olanaksızdır (Melikoff, 1999: 9; Babinger, 1996: 26).

Aleviliğin oluşum süreci tarihe bakılacak olursa 13.yy ile 15.yy gibi iki yüz yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Alevilik sürekli bir değişim ve gelişim çizgisi üzerinde yükselerek bugünlere gelmiştir. Ancak, bu öğreti ve inancın temelleri sözünü ettiğimiz bu iki yüzyıllık süreçte atılmıştır (Tanrıverdi, 2018).

Babai isyanlarından sonra Anadolu çeşitli halk isyanlarıyla ve katliamlarla sarsılmıştır (Ocak, 2011). Şah Kulu isyanı, Kalenderi isyanı, Celali isyanları, Şeyh Bedreddin'in müritleri olan Börklüce ve Torlak Kemal öncülüğünde başlayan isyanlar bunlardan sadece bir kaçıdır (Sarıkaya, 2017). Bu toplumsal çalkantılar Aleviliğin yavaş yavaş şekillenmesine ve Anadolu'da önemli bir güç haline gelmesine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

Hacı Bektaşî Veli'nin Hakk'a yürüyüşünden sonra (1271) bir rivayete göre Abdal Musa emanetleri Kadıncık Ana'dan almış ve "Hünkar'ın öğretisini sistemleştirerek bir tarikat haline getirmiştir (Koç, 2012: 78). Zaman içerisinde büyük dergâhlar kurulmaya başlamış ve Anadolu'daki Kalenderîlik, Hayderîlik, Bedreddinîlik, Hurifîlik gibi sufi ve derviş akımları Bektaşîlik içinde eriyerek yeni bir senteze dönüşmüşlerdir (Küçüközyiğit, 2014: 227).

Anadolu Alevileri 15. yy.'a geldiğinde iki büyük tekkeye bağlı kalmışlardır, bunlar Anadolu'da faaliyet gösteren Hacı Bektaş Tekkesi ile Şeyh Safî'nin kurucusu olduğu Safeviliğin merkezi, bugünkü İran İslam Cumhuriyeti sınırlarında "Güney Azerbaycan" bölgesinde bulunan Erdebil Tekkesi olmuştur. Her iki tekkenin de Aleviler üzerinde büyük etkileri olduğu bilinmektedir. Erdebil'deki tekkenin süreç içerisinde bir devlete dönüşmesi sonucu ortaya çıkan Safevi Devleti Şah İsmail'in hükümdarlığında günden güne büyürken, Anadolu Alevileri için de bir kurtuluş umudu haline gelmiştir. Şah İsmail ya da diğer adıyla Şah Hatayi sadece bir hükümdar değil aynı zamanda Anadolu Alevilerinin büyük saygı ve sevgi duyduğu ruhani lideri haline gelmiştir (Teber, 2005). Aleviler onu Hz. Ali'nin yeniden

bedenlenişi olarak görmüşlerdir. Okuduğu deyişler ve nefesler Balkanlara kadar yayılmıştır.

Anadolu Aleviliğini Hacı Bektaşî Veli'den sonra en çok etkileyen kişi Şah İsmail olmuştur. Onun etkisi sadece kurduğu Safevi devletinin Alevilere olan yakınlığından ileri gelmemektedir. Şah İsmail aynı zamanda Alevi Cemlerinin ve erkanının kurumlaşarak bugünkü halini almasında da önemli bir yere sahip olmaktadır (Sivri ve Kuşça, 2014). Şah İsmail Emevi İslam anlayışı karşısında Ehli Beyt, 12 İmamlar ve Hz. Ali'nin yolunun mücadelesini sürdürmüş, onlar adına hutbeler okutmuş ve Muaviye'ye karşı amansız bir mücadele başlatmıştır. Bu yüzden Anadolu'da bulunan Alevilerin hem sevgi ve muhabbet duyduğu hem de kurtarıcı gözüyle baktığı bir sufi-hükümdar olmaktadır (Tanrıverdi, 2018).

Savaşlarda askerlerine on iki imamı sembol eden on iki dilimli kırmızı taç giydirdiği için Şah İsmail'in taraftarı olanlara ilk defa Kızılbaş denmiştir (Teber, 2005: 69). Daha sonra bu isim Anadolu'daki Alevilerin tümünü kapsayan bir isim haline gelmiştir. Anadolu'da yer alan Alevi ocaklarını "el ele el Hakk'a" ilkesi etrafında örgütleyerek Mürşit, Pir, Rehber ilişkisiyle hepsini bir birine bağlamıştır (Gezik, 2013).

Şah İsmail eliyle Alevilik son şeklini almış ve erkanlar tam olarak oluşmuştur. Toplumsal bir inanç ritüeli olan cemler ilk defa on iki imamı temsilen on iki hizmetler biçiminde tertiplenmiş, deyişler okunmaya başlanmıştır. Cemler bir ritüel olmalarının yanı sıra toplumun hukuksal ve geleneksel sorunlarının çözülerek, paylaşımın, hoşgörünün, sevginin ve kadın erkek eşitliğinin perçinleştirildiği bir yer olmuştur. Bir tür hareketli meditasyon olan Semah cemlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Koç, 2017: 271).

Müşahiplik yani yol kardeşliği de cemler kadar Aleviliğin olmazsa olmaz kurumlarından biri olarak görülmektedir (Dönmez, Balcı ve Çelik, 2018). Dört kapı kırk makam, eline-diline-beline sahip ol ilkesi, İnsan-ı Kamil, En-el-Hak, ruh göçü, vahdeti vücut ve vahdet-i mevcut Alevi inancının önemli öğelerindendir (Öz, 1997).

Ahmet Yaşar Ocak'ın (2003) ifade ettiği gibi, Alevi inanç ve kültürünün ayırıcı kökleri, yalnızca İslam da değil aynı zamanda Hristiyanlık, Şamanizm, Budizm, Manheizm ve özellikle tarih öncesi Anadolu dinlerinde bulunmaktadır. Erol'a (2008) göre Türkiye'deki Alevilerin, Hz. Muhammed'in kuzeni ve damadı olan Hz. Ali'nin soyundan gelen Oniki İmama kesin sadakati vardır, ancak bununla birlikte Anadolu Aleviliği İran Şiiliği'nin bir parçası değildir.

2.6. Anadolu Aleviliğinde Ritüel ve Müzik Birlikteliği

Geçmişten günümüze yazılı belgelerden ziyade daha çok sözlü olarak aktarılmış olan kültür verileri, zamanla ifade ettiği toplum ve bireyleri tarafından aynı yöntemle, yüzyıllar boyu akışını devam ettirmiştir (Güneş, 2014: 57). Bir toplumun inanç yapısı, gelenek ve adetlerin devamlılığı, toplumsal birliği sürdürülebilirlik eylemleri; kültürün ayakta durmasına karşı verilen çabayla ilişkilidir (Güneş, 2014: 58). Bu bağlamda Anadolu Alevi toplumunun dini ve din dışı öğretilerinde (yaşam tarzı/felsefesi) yazılı kaynaktan çok sözlü aktarımın ön planda olduğunu ve yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşan yol/sürek kavramlarının bu çerçevede şekillenip aktarıldığını söyleyebiliriz.

Toplumların tarihi, dini, ideolojik, askeri, siyasi ve ekonomik temasları neticesinde ortaya çıkan müzik, duruşlarını sergilemede çok önemli bir yer tutmaktadır (Dijidjev, 2003: 78). Bu duruş, aynı zamanda sosyal olguların korunması, kuşaklar arası aktarımı ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında da rol üstlenmektedir. Todor Dijidjev, toplumsal birlikteliğin yanı sıra, müzik ile milli beraberliğin ve değerlerin öne çıktığını ifade eder. Ona göre toplumların üretmiş olduğu müzik, yalnız yaratıcılarının etnik kimliğine göre değer kazanmamaktadır. Bu bağlamda ürünün, toplumunun etkilendiği ideolojik, duygusal, müzikal ve sanatsal kaynakların ifadesi anlamında milli bir eser olarak nitelendirildiğinde, ülkesinin müzik kültüründe ve dolayısıyla dünya müzik literatüründe gerçek anlamda önem kazandığı görüşündedir (Dijidjev, 2003). Genel ifadeyle bireysel üretim topluma, toplumdan kendi ülkesinin müzik kültürüne, kendi ülkesinden ise dünya müziğine katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Bu durum kendi ülkemiz için de geçerlidir ki

Anadolu coğrafyasında varlığını sürdüren farklı inanç ve kültüre sahip birçok toplum mevcuttur (Güneş, 2014: 57).

Türkiye sınırları içerisinde müziği ve toplumları ele aldığımızda çok renkli bir tablo ile karşılaşırız. Bu renklilik aynı zamanda toplumların gelenek yapıları ve ideolojisini bozmadan farklı kültürlerin de etkisinde kalmış olabileceğini gösterir. Etkileşim neticesinde insanlar, kendi öz değerlerinin yanı sıra, kendi kültürlerini değişik bakış açılarıyla yorumlamaya ve zamanla anlamaya çalışırlar. Bu bağlamda Ayten Kaplan, Kongurca ve Türkali Köyü Tahtacı Cem Törenlerinde Erkan isimli yazısında kültür ve öğelerini şu ifadelerle açıklamıştır:

Kültürel biçimlerde, olgularda ortaya çıkan kavram ve değerlerin açığa çıkarılmasıyla; toplumsal ve tarihsel değişimin niteliği ortaya çıkar. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği, insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü, değerlerini, isteklerini nasıl düzenlediği hususları kültürün öğeleridir (Kaplan, 1999: 13).

Kaplan, kültür biçimleri ve değerlerinin ön plana çıkmasıyla kümülatif tarihsel değişime vurgu yapmaktadır. Burada müziğin önemi ve kültürel yaklaşım ön plandadır. Zira kimliklerin belirleyici unsurları arasında sayılabilecek en önemli olgu; müziktir. Bu bağlamda her toplum kendi inanç, siyasi ve sosyal yapısını ortaya koyan müzikleri inşa etmiştir. Kimliğin yanı sıra, aynı zamanda kültürel öğelerin öne çıkmasında da müzik temel alınmıştır.

Müzik, toplum içerisinde varlığını sürdüren ve kendi siyasi-inançsal kimlikleri doğrultusunda bireysel tutumlarını gelecek nesillere aktarmada kullanılan etkin bir araçtır. Dolayısıyla kültür ve kültürün toplum üzerindeki rolü, bireysel ve toplumsal alanda da işlevselliğini göstermekte; kimliğin oluşumu ve algılanmasında etkin bir rol oynamaktadır. Müziğin kültürel kod aktarımındaki bu genel bakışıyla rolünün, Asya ve hatta Ön Asya toplumlarına indirgenmiş çerçevesinde diğer sanatsal ifade biçimlerinden daha dikkat çekici ve çarpıcı bir

önemi vardır. Halkbilim, sosyal antropoloji ve edebiyat tarihinin de ışığında evrensel bakış açısından hareketle; müzikli-tartımlı söz söyleme sanatının, inanç ve ona bağlı ritüeller eksenindeki gelişimini izlememizi sağlamakla beraber ortaya konduğu dönemlerde; kuşaklar arası aktarımından da anlaşıldığı gibi siyasi, kültürel, ekonomik üretim araçları hakkında bize sunduğu bilgi birikimi ile Anadolu coğrafyasının bir ön Asya toplumu olan Aleviliği nasıl şekillendirdiğinin izlerini sürerken müziğin, Alevilik folkloründe en kolay taşınabilir ve kitlesel olarak etki edebilir bir ifade biçimi olduğunun, bu toplum açısından hem lokal hem de bulunduğu coğrafya gereği evrensel niteliğinin ne denli kıymetli görüldüğünün de incelenebileceği dikkate değer bir zenginlik de sunmaktadır.

Anadolu Alevi inancı, İslam toplumları içerisinde sadece bir inanç sistemi olmanın ötesinde, kendine özgü bir kültürü de temsil etmektedir. Bu bağlamda, İlk Çağ Anadolu kültürüne ilişkin yapılan antropolojik araştırmalar sonucu ortaya çıkan bulguların günümüzde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşayan Anadolu Alevi kültüründe de halen var olduğu görülmektedir.

Alevi inanç ve kültürüne özgü olarak varlığını sürdüren ve müzik eşliğinde seslendirilen unsurlardan biri de bazı şiir formlarıdır. Bu formlar, öncelikle şiir olmasından dolayı, çalışmalarda sadece edebiyat alanı içerisinde incelenmiş olsa da, Alevi inanç ve kültürünü güçlü bir araç olarak temsil eden müzik, aynı zamanda bu şiir formlarını da var etmektedir (Yöre, 2011: 220).

Örneğin Gölpınarlı (1992: 40), Alevi kültürü edebiyatının Hacı Bektaş Veli ve Abdal Musa kültürüyle beslendiğini, Anadolu halk edebiyatının imkanlarının birleştirilmesiyle yeni bir sentez oluşturduğunu, özü nedeniyle önceleri Yunus Emre'nin şiirlerine dayanan bu edebiyat geleneğinin bazı belirgin farklarla yeni bir edebiyat oluşturduğunu, Alevi kültür ve edebiyatının 15. Yy.'da Kaygusuz Abdal'la başlayıp aynı yüzyılda Pir Sultan Abdal ve 17. Yy.'da Kul Himmet'le doruk noktasına çıktığını, 18. yüzyılda da süren bu geleneğin 19. Yy.'da Seyrani ile devam ettiğini; Yemini, Virani, Teslim Abdal ve Nesimi'yle en önemli örneklerini verdiğini ve bu geleneğin günümüz aşıkclarınca da sürdürüldüğünü belirtmiştir (Aktaran: Yöre, 2011: 220). Gölpınarlı'nın yukarıda edebiyat bağlamında saydığı halk şairleri ve

aşıklarının yazdığı şiirler, aslında kendi dönemlerinden günümüze müzikli olarak seslendirilmektedir (Yöre, 2011: 220). Dolayısıyla, özellikle dinsel içerikli - amaçlı söz ve metinlerin temsil edilmesinde müzik her zaman etkili bir araç olduğundan, artık bu sözler veya şiirler müzikle temsil edilmektedir.

Anadolu Alevi kültürünün en başında gelen şiirsel ve müzikal formu olan deyiş, Büyük Türkçe Sözlük'te, kelime anlamı olarak "deme, söyleme işi", uygulama olarak da, "Alevi inanç sistemi içerisinde yüksek anlamlı koşuk" ve "Semahla birlikte yalnızca bağlama eşliğinde ağır tempoda söylenen bir tür beste" olarak tanımlanmaktadır.

Deyiş teriminin Anadolu Alevi kültüründe yaygın olarak kullanıldığını, yani kentsel değil, kırsal bir form olduğunu, bazı yörelerdeki Aleviler tarafından deyiş terimi yerine, deme, beyit, dime, deylem ve ayet kelimelerin de kullanılabildiğini belirtmiştir (Erol, 2008: 103, aktaran Yöre, 2011: 222).

Deyişlerin Alevi kültürünün en önemli aktarıcısı ve iletişim şekli olduğunu, bunların Alevi birlik ilişkisinde, söz söyleme, söylenen sözü dinleme, onları tekrarlama, yeniden oluşturma ve ortak geçmişe bağlanma şeklindeki en önemli öğrenme yöntemi olarak kabul edildiğini ifade edilmektedir (Yöre, 2011: 222). Aşıklar tarafından bağımsız olarak yaratılmış deyişler dışında, özellikle Cem Töreni sırasında seslendirilen, belirli anlam ve görevleri olan deyişlerin, On İki Hizmet deyişi, çerağ uyandırma deyişi, niyaz alma deyişi, semah deyişi gibi isimler aldığı görülmektedir (Demir, 2009).

Markoff (2002: 795)'un tasavvufi aşk şarkıları olarak tanımladığı deyişler (Erol, 2008: 136), müzikal bağlamda değerlendirildiğinde Alevi kültürü ve inancına bağlı aşıkların kırsal alanda, şiir üzerine daha çok doğaçlama olarak ortaya çıkardıkları, ölçülü bir müzikal form niteliği taşımaktadır. Deyişlerin aşıklar tarafından yaratılmasından dolayı, halk müziği ezgisel yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Anadolu halk müziğinde kırık hava denilen formlar içinde ve yaratım ortamı ve şekli itibarı ile otantik-bireysel halk müziği (Yöre, 2011: 41-42) olarak değerlendirilebilmektedir.

Ağırlıklı olarak sözlü aktarım geleneğine sahip bir kültür olan Aleviliğin de bugüne kadar ağızdan ağza aktarılmış olmasında, “ritüel içi/ritüel dışı” sözlerin müzikle sunulma yaklaşımı önemli bir işleve sahip olmuştur. Tam da bu noktada, şiir ve müziğin Cem ritüeli içindeki rolü önemli yer tutmaktadır. Cem’de icra edilen müzikal materyalin sözel içeriklerinin tümü, aynı zamanda birer deyiş olarak nitelendirilmektedir.

Cemlerde müzik eşliğinde okunan sözler, kalıpsal hece ölçüsüne sahip olmaları nedeniyle nesir değil şiir formu ile seslendirilmektedir. Dolayısıyla şiir ve müzik, hemen hemen Cemlerin tamamına ait anlatı formlarındandır. Cem içinde icra edilen Semah ve Deyişler ise, Alevilikteki Cem ritüelinin önemli bir parçası olarak görülmektedir (Dönmez, 2010).

Aleviliğin inanç ve ibadet anlayışına dair diğer bir kaynak ise Cem erkanında Alevi ozanları tarafından sözlü olarak dile getirilmiş olan deyiş ve nefesler, başka bir ifadeyle Alevi-Bektaşî edebiyatıdır. Her ne kadar bu edebiyatta beşeri aşktan ilahi aşka, ahlaki kurallardan tabiat sevgisine kadar birçok farklı konular işlenmiş olsa da inanç ve ibadet anlayışlarına dair önemli konular da yer almaktadır.

İbadet ve müzik ilişkisi, birçok din ve inanç sistemi içerisinde var olan bir olgudur. Alevi kültüründe de sözlü geleneklerin yüzyıllardır müzikle birlikte aktarıldığı görülmektedir. İnanç esasına dayanan Anadolu Alevi müzik kültürü ve repertuarının, Anadolu halk müziğinde (yaygın adıyla Türk halk müziğinde) de önemli yeri olduğu görülmektedir. Özellikle, şiirlerin, sözlerin ve duaların müzikli olarak seslendirilmeleri, günümüzde de varlığını sürdüren, Anadolu ve Rumeli taşrası ve Osmanlı vilayet merkezleri ve İstanbul’unun dini müziğinin oluşmasını sağlamıştır.

Alevi-Bektaşî edebiyatı aynı zamanda Anadolu halk edebiyatının önemli bir tamamlayıcısıdır. Halk şiiri yaşam gerçeği, felsefesi ve inancın belli edebi kurallarıyla edebiyata yansımalarıdır. Ayrıca Alevi-Bektaşî ozanları şiirleriyle ve deyişleriyle halk edebiyatını en güzel yorumlayan ve yansıtanlar arasında sayılabilmektedir.

Halk aşıkları olan bu ozanlar aynı zamanda birer doğa aşığıdır. İnançlarında ve eserlerinde de var olduğu gibi edebiyatında da “Vahdet-i Vücut” (Vahdeti mevcut) felsefesi, “İnsan”, “Tanrı” ve “Doğa” üçlüsünü konu alan şiirler egemendir. Çoğu deyişlerin ana kaynağı bu üçlüden “İnsan-Tanrı-Doğa” sevgisinden oluşmuştur. Bununla birlikte aynı zamanda da Alevi-Bektaşî öğretisine göre halka hizmet Hakk’a hizmettir, bu anlamda halkın sesi Hakkın sesi olarak algılanmıştır.

Saz eşliğinde okunan deyişler ve ozanlık geleneği, İslamiyet'ten çok önceki tarihlere dayanmaktadır. İslamiyet öncesi, Orta Asya inançlarında, kültürlerinde saz ve aşıklık geleneğinin büyük önemi olduğu görülmektedir.

Halk aşıkları Şamanlıktan Ozanlara, Ozanlardan halk aşıklarına uzanan bu geleneğin önemli temsilcilerinden olmuşlardır. Halkın yaşadıklarını dile getiren halk aşıkları il il dolaşarak her bir bölgenin töresini, geleneğini ellerinde kopuzlarıyla (cura, bağlama ve çöğür) meclislerde, ritüellerde, şölenlerde ve daha bir çok yerde yaşananları dile getiren deyişler okumuş ve hikayeler anlatmışlardır.

Aşıkların ve ozanların Cem ritüellerinde çalıp söyledikleri ağırlıklı olarak tasavvufî şiirlere “nefes” denilmektedir. Halk arasında ve birçok bölgede “deyiş”, “beyit”, “ayet”, “nutuk” ve “deme” olarak da adlandırılmaktadır. Mutasavvıf şairler ve ozanlar tarafından söylenenlere, yazılanlara ise Yesevilerde “hikmet”, Mevlevilerde “ilahi” veya “ayin”, Halvetilerde “durak”, Gülşenilerde “tapuğ” ve bazı tarikatlarda ise “cumhur” denilmektedir. Alevi deyişlerini de konularıyla günümüze göre şu şekilde sıralaya biliriz:

- ❖ Mersiye ve ağıt, Muharrem ayında, Cem ritüellerinde Hz. Hüseyin’i, Kerbela şehitlerini anlatan ve genellikle ölümlerinin ardından söylenen bir türdür.
- ❖ Alevi-Bektaşî yolunu ve erkanını anlatan (Deyiş, beyit, ayet, nutuk, deme ve destur) eğitici ve öğretici bir nitelik özellik taşıyan en fazla on birli, sekizli ve yedili hece vezniyle yazılan ve Cem ritüellerinde bağlama ile beraber okunan deyişler ve nefesler.

- ❖ Duvaz, Duvaz-ı İmam, Duvazdeh veya Duvazdeh-i İmam adındaki bu nefesler oniki imamları ve diğer Alevi Bektaşî ulularını konu eden, onlara yönelik övgüleri içeren deyişlerdir.
- ❖ Hz. Ali'nin doğum günüyle ilgili çalınp söylenen deyişler “Nevruzîyeler”. Semah (semailer) deyişleri; Cem ritüellerinde semah dönenlere kendine has tavrı ve ezgileriyle çalınp söylenen bir türdür.
- ❖ “Devriye” veya “Vahdetname”; “Tenasuh” (ruh göçü), Vahdet-i Vücut'u konu eden nefesler ve deyişlerdir.
- ❖ Yergi (Hiciv) veya Şahtiye (Taşlama) (Şahtiye daha çok Tanrıya, kadere ve Ahirete yazılmış deyişlerdir) adı verilen eserler genellikle içerik olarak haksızlığa, yolsuzluğa, toplumsal sorunları ve kişiye yönelik hataları iğneleyici, bir dille eleştiren eserlerdir.
- ❖ Toplumsal, siyasal ve sosyal sorunları değinen, başkaldırı niteliği taşıyan bir kısım ise doğa ve insan sevgisini, acıyı, sevinci, ayrılığı ve özlemi dile getiren ağıt, koşma, koşuk, türkü, varsağı ve destan gibi Halk edebiyatı ürünleridir.

Alevilikte vazgeçilmez olan saz, söz ve semah, deyişler sayesinde bu yolda olan kişilerin belleklerini devamlı yenilemektedir. Onları moral olarak yüksek tutmakta ve duygularını tazelemekte, bilgilerini artırmaktadır. Bununla birlikte de toplumu birbirine kaynaştırmaktadır. Alevilikte semah “Hakla buluşma” gönül alışverişi yapma sanatıdır. Bu sanatın özü de saz, söz ve muhabbete dayanmaktadır.

Alevilere göre (tanbura sınıfı bütün enstrümanlar adeta Aleviliğin Kuran'ı gibi tanımlanabilmektedir. Bir söylenceye göre deyişlerin ve Semahın Hz. Muhammed'in Miraç dönüşü, Kırklar'ın meclisinde, Salman-ı Faris'in getirmiş olduğu bir üzüm tanesinin ezilip engür (Farsça üzüm) suyu da denilen cam-ı sohbet içilip, Hak için aşka gelip dönülmesiyle başlamaktadır (Haydardedeoğlu, 2007).

Aleviler, Hak için Semah dönme eylemini Cem ritüellerinde uygulamaya koymuşlardır. Bununla birlikte yapılan ritüellerde deyişler okuyup semah dönmek ibadetin bir parçası olarak görülmektedir. Bu uygulamaları yaşamlarına, sanatlarına

ve şiir dizelerine de yerleştirdikleri görülmektedir. Alevilikte Semahlar düğünlerde ve diğer eğlence yerlerinde dönülmemektedir. Bunun nedeni Alevilik tarihinde birçok acıyı ve kutsal buldukları aşk, sevgi, hoşgörü kavramlarını esas alıp ibadetin ciddiyetini gözeterek Erkan-ı Cem dışında böyle yerlerde sergilemeyi toplum olarak uygun görmemeleridir.

Alevilere göre müzik, sıcaklığı, samimiyeti, hüznü, acıyı, sevinci yani ortak yaşamda paylaşılan birtakım duyguları, sanki tek bir dilden anlatırmış gibi Aleviliğin ortak yönlerini anlatabilmektedir.

Müzik halkların dostluğu konusunda önemli bir rol oynamaktadır ki yukarıda da bahsedildiği gibi toplumsal kimliğin hem çağdaş izleyicilerine ve tanıklarına hem de aktarıldığında gelecek nesillere en çarpıcı ve kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Alevi deyişleri de Alevi tarihinin ve yolunun öğretilerinden biri haline gelmiştir (Haydardedeoğlu, 2007).

Cem içerisinde saz ve söz birliktedir. Alevilerin büyük saygı ve sevgi beslediği yol ulularının ve yola ilişkin kuralların işlendiği Şah Hatayi, Pir Sultan ve Kul Himmet gibi ozanların deyişleri Dede veya zakir-aşık tarafından saz eşliğinde söylenmektedir.

Saz ya da bağlama Alevilerce “Telli Kuran” olarak adlandırılmaktadır. Sözlü geleneğin hakim olduğu bu topluluklar, yola ilişkin bilgileri kitaplardan veya belli eğitim kurumlarından değil, saz ve söz birlikteliğinin ön planda olduğu çeşitli toplantı ve ritüeller esnasında bilgili büyükler, inanç ve kanaat önderleri olan pirlere (dedelerden) sağlamaktadırlar. Bunlar arasında yer alan Cem ritüeli de bu bağlamda çok yönlü toplu bir eğitim pratiği görevi görmektedir.

Alevilerde müzik, salt dinsel olarak algılanmayıp yaşamın içinde, gündelik bazı sorunlardan insani duygulara kadar pek çok konuyu işleyen ve böylece insanı ruhsal olarak yücelten, onu felsefi olarak geliştiren, toplumsal olarak örgütleyen bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Müziğin bu yönü günümüzde de toplumsal geçerliliğini korumaktadır.

2.7. Anadolu Aleviliğinde Bir İbadet Türü Olarak Cem Ritüeli

“*Cem*” Arapça kökenli bir kelime olup kısaca “toplanma, bir araya gelme” manasına gelir. “*Cem Töreni*” ya da “*Ayin-i Cem*” terimleri ise “toplantı töresi, bir araya gelme biçimi ve geleneği” anlamlarına gelir (Bozkurt, 2005: 221).

Cem ibadetini diğer inançlardaki ibadetlerden farklı kılan en önemli unsur; Cem de bulunanların aynı zamanda toplumda hesap vermekle yükümlü olmalarıdır. Cem’de bulunanların birbirlerine razı olmaları gerekmektedir. Cem de bulunan bir kişi başka bir kişiye dargınsa, bu iki kişinin dargınlıkları giderilmeden, barışmaları sağlanmadan Cem’e başlanmaz.

Cem, Alevilikte en önemli dinsel törenin (ibadetin) adı olmanın ötesinde işlevlere de sahip olmuştur. Cem’de ibadet kişilerin birbirlerinin yüzlerini görebilecekleri bir daire oluşturulup “halka” şeklinde yapılır. Cem’deki halkada esas olan buyruk’taki ifadeyle “niyaz”dır, Hakk’a dua etmektir. Alevilikte Cemler dinsel, eğitsel ve cemaat içi hukuksal bir takım işlevlere sahip olmuşlardır. Alevilikle ilgili temel toplumsal kurumların tümünde olduğu gibi Cem ibadeti de Hz. Muhammed ile Hz. Ali zamanındaki “Kırklar Cemi”ne dayanmaktadır. Büyük Alevi ozanlarının Cem’in Kırklar Cemine dayandığına ilişkin de birçok deyişleri bulunmaktadır. Aleviler, yaptıkları ibadet biçimi olan Cem’in kaynağının; Hz. Muhammed’in Miraç’tan dönüşte uğradığı dergâhtaki toplulukla birlikte yaptığı ve adına “Kırklar Cemi” denilen mitolojik semahtan geldiğine inanırlar.

Cem ritüelinin kökeni her ne kadar Kırklar Cemi’ne dayanılarak açıklanmaya çalışılsa da, tarihsel ve sosyolojik veriler başka unsurların da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Anadolu’da bugün yaygın olan saz geleneği, kadın ve erkeklerin aynı yerde ibadet ettiği törenler ve bu törenlerde yapılan “semah” adı verilen dinsel danslar gibi “Cem ritüelinde” de İslamiyet öncesi geleneklerin İslam sonrası değerlerle yoğrulmasına dayanmaktadır.

Cem kutsal bir ritüeldir. Alevilik inanç sistemini oluşturan düzenli bir ibadet şeklidir. Bu ibadet uygulaması Alevi öğretisinin en önemli unsuru olarak görülmektedir.

Cem ritüelinin diğeri bir yönü de sosyal ve eğitsel işlevleridir. Sosyal dayanışmayı sağlamanın yanı sıra, orada gerçekleştirilen ritüel ve anlatılanlar inanca, tarihe, gündelik yaşama ilişkin bilgiler de içermektedir (Demirarslan, 2017: 681). Dolayısıyla “Cem” toplumsal yapıları gereği başka eğitim kurumlarından yoksun bulunan Aleviler için sürekli bir eğitim kurumu işlevi görmüştür (Danimarka Alevi İnanç Toplumu, 2008). Geleneksel köy yapılanmasında buldukları toplum içinde daha eğitilmiş ve bilgili olan Dedeler Cemlerdeki sundukları bilgilerle uzun süre bu eğitsel işlevi yerine getirebildikleri görülmektedir.

Cem’de taliplerin soru sorup bilgi alışverişinde bulunduğu bölüme muhabbet denilmektedir. Alevilikte “Hak Muhammed-Ali Meydanı” ve “ölmeden önce ölünen yer” olarak da nitelenen Cem Meydanı her yönüyle kutsal kılınmıştır. Dedeler taliplerini ziyarete çıktıkları zaman Cemler genellikle şu özelliklere sahip olan kişilerin evlerinde yapılmaktadır; On iki Hizmet sahiplerinden birinin veya varsa dikme Dede’nin evinde, köyün ileri gelenlerinin birinin evinde, belli yatır (türbe) ve ocakların bulunduğu yerlerdeki mekanlarda yapılır.

Dede genellikle bu Cem yapılacak evde konuk olabilmektedir. Ayrıca Dede’nin konuk olacağı ve Cem yapacağı bu evin ritüelin yapılabilmesine uygun bir odaya sahip olmasının yanı sıra daha önce ifade ettiğimiz üzere ev sahibi aile de titizlikle seçilmektedir. Bu aile bireylerinin düşkün olmaması, kapı komşularıyla sorunlu olmaması, lokmasının yenilmesi, o köyde sevilen bir aile olması gibi nitelikler aranmaktadır. Aksi halde Dede o evde kalmamakta ve Cem yapmamaktadır. Bu bağlamda Cem’in temel amacı ideal insanın özellikleri olan “eline, diline, beline ve aşına, işine, eşine sahip olmak” şeklinde özetlenebilecek doğruluk ilkelerinin toplulukta yaşatılması, benimsetilmesidir. Dede’nin bölgeye gelişinden Cem’in yapılması ve sonrasına kadar her aşamada bu ilkelerin gözetilmesi amaçlanır.

Cem ibadeti biçimsel anlamda oniki hizmetin yerine getirilmesinden oluşmaktadır. Cem’de Oniki hizmet ve bu hizmetlerin ayrı ayrı sahipleri vardır. Her hizmet sahibi Cem’deki işleyiş sırasında görevi ne ise onu yerine getirmektedir. Her Alevi’nin yılda en az bir defa “Görgü Ceminden” geçmesi, hal ve gidişatının

muhasibesini yapması, ikrarını tazelemesi ve gerektiğinde topluma hesap vermesi genel kural olarak görülmektedir. Dedeler bu amaçla her yıl düzenli bir şekilde kendilerine bağlı bölgelerdeki taliplerini ziyaret edip veya talipler dedeyi çağırılmaktadırlar. Dedelerin bu ziyaretleri genellikle, sonbahar ve kış aylarında olmaktadır. Dede bir yere geldiğinde “peyik” adı verilen bir kişi ev ev dolaşarak cemaate Dedenin geldiğini ve cem yapılacağını taliplere haber verir. Cemevi Cem Töreni için hazırlanır. Cem’deki oniki hizmet sahipleri ve görevleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır. Her hizmetin inançsal, sembolik, sosyal ve pratik anlamları bulunmaktadır.

Pir(Dede/Ana): Görevi cemi yönetmek olan bu kişiye başka yörelerde “sercem” adı da verilmektedir (Çıblak, 2014: 72). İkrar alma, müsahiplik ve meydandan geçme ayinleri ancak dede tarafından yerine getirilir.

Rehber: Ceme katılanların cem sırasında dedenin huzurunda nasıl hareket etmeleri gerektiğini hatırlatır. Bunun dışında, ilk defa ikrarı alınacak, müsahip olacak ve meydandan geçecek kişilere yardımcı olmak ile görevlidir.

Gözcü: Cem’de düzeni sağlayan görevlidir. Törene uymayan davranışlar yapılırsa bunları dedeye bildirir. Ayrıca, gözcü cem sırasında ağaç bir sopa taşır. Gözcünün taşımış olduğu bu ağaç sopa Cemin düzenini bozan ve taşkınlık yapan kişilere karşı caydırıcılık sembolüdür.

Çerağcı (Delilci): Hemen hemen tüm Alevi topluluklarda bu ad ile bilinir. “Delilci” olarak da bilinir (Birdoğan, 2010: 305). Cem’deki görevi “çerağ” adı verilen ve meydanı aydınlatan mumu yakmaktır.

Zakir: Bütün Cem Töreni boyunca, özellikle de semah dönülürken saz çalıp nefesler, deyişler ve Duvaz-ı İmamlar söylemekle görevli kişidir.

Süpürgeci: Meydanı süpürmekle görevlidir. Özellikle ikrar alma, meydandan geçme ve Müsahiplik törenlerinde süpürgecinin “Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” diyerek meydanı süpürmesi ve erkan açması ile bu törenler dedenin

huzurunda icra edilir. Süpürgeciye bazı yörelerde de “Ferraş (Ar.:yayıcı döşeyici)” adı verilmektedir (Çıblak, 2014: 72).

Sakkacı (Dolucu): Cem Töreninde “dolu” olarak nitelendirilen içkiyi ibadet eden topluluğa dağıtır, lokmalar yendikten sonra temizlik için ibrik, leğen, havlu gb. çeşitli araçlarla yardımcı olma görevini yerine getirir.

Sofracı: Kurbanın kesilmesi, pişirilmesi ve yenilmesi ile ilgili görevlidir. Kurbanı dedenin önüne getirerek hayırlısının alınmasını sağlar. Daha sonra kurbanı keser, pişirir ve ceme katılanlara yedirir.

Pervane: Dinsel törenin yapıldığı yer ile dışarı arasında irtibatı sağlar. Evlere dedenin buyruklarını iletir. Ayrıca, Cem Töreni’nin yapılacağı zamanı törene katılabilecek herkese haber vermekle görevlidir.

Kapıcı: Cem Töreni’nin yapıldığı yerin kapısında bekler. Cem süresince, eve yabancı kişilerin girmesini ve içeriden herhangi bir kişinin dışarıya çıkmasını engeller.

Cem ritüeli, cemaat tarafından görevlendirilmiş yukarıda adları yer alan 12 hizmet sahiplerince, dedenin yönetiminde, bir çeşit divan oturumu gibi, belli bir düzen içerisinde yerine getirilmektedir. Dede, Cem yapılacak yerin ocak yanında önceden hazırlanmış, Cem’e katılan herkes tarafından rahatça görülebilecek ve duyulabilecek yüksek bir yerde oturarak ritüeli yönetmektedir. Dedenin oturduğu yer “Dede postu” veya Pir postu olarak adlandırılmaktadır. Yanında diğer dedeler veya zakirler (aşıklar) oturmaktadır. Bazı bölgelerde zakirlik görevini de dedeler yerine getirdiğinden ayrıca bir zakir bulunmamaktadır.

Cem ritüelinde toplulukla dedenin oturduğu yer arasındaki meydanın bir bölümü, hizmetler için boş bırakılmıştır. Semahlar burada dönülmekte, hizmet sahipleri dedenin karşısında meydanda Dar’a durarak, dededen dualarını burada almaktadırlar. Müsahipler, bu meydanda görülmekte ve Aleviler arasındaki söyleyişle geniş anlamda Cem-meydanı, dar anlamda ise bu meydan “*Hak*

Muhammed-Ali-Meydanı” olarak adlandırılmaktadır. Cem’e gelen talipler yüzleri dedeye ve birbirine dönük olarak yüz yüze yani “*cemal cemale*” daire şeklinde otururlar. Burada oturma halka şeklinde belli bir düzen içerisinde minder, sedir veya sandalye de oturarak yapılmaktadır. Mazereti olanlar sandalyeye oturabilmektedirler. Ayrıca bugün Türkiye ve Avrupa’da sadece sandalyeye oturarak da Cem yapıldığı görülmektedir. Her talip Müsahip görülmesinde dede, cemaatten rızalık almakta ve “*Bu canlardan razı mısınız?*” diye sormaktadır. Bununla birlikte Cem ritüeli deyişler, semah ve dualarla devam etmektedir.

Cem’de işleyiş, dedenin yönetiminde ve diğer hizmet sahiplerinin hizmetleriyle büyük bir ciddiyet içerisinde yürütülmektedir. Cem ritüelinde her hizmet sahibi görevini bilmektedir. Önceleri yapılan törenlerde genellikle belli aileler belli hizmetleri yürütmekteydi, bugün kimin hangi hizmeti yapacağı Cem öncesi belirlenmektedir. Dede her yıl bu şekilde geçmişteki Cem ritüellerinde verdiği yola ilişkin kuralların, derslerin ve öğütlerin uygulanıp uygulanmadığını denetleme amaçlı hizmetlerde bulunmak için topluluğu toplayıp Cem ibadetini yürütmektedir.

Özet olarak, Cem ibadeti aşağıda verilen sıraya göre yapılmaktadır:

On iki Hizmet sahipleri Cem’de gerekli araç ve gereçleri tamamlarlar. Peyik canları belirlenen gün ve yerde Cem’e çağırır. Cemaat, Cemevinde toplanır. Beraberinde getirdikleri lokmaları ile Dar’a durup Rehber den dua alırlar. Dede, usulünce Cemevine girip, cemaatten cemi yönetmek için izin/desdur alıp, postuna oturur. Dede, canlara eğitici bir konuşma yapar. Zâkirler, sazla deyiş çalıp söyler. Süpürge hizmeti gerçekleştirilir, Hizmet Duası verilir. Post serilir, hizmet sahibi 4 köşesi ve ortasına (5’lere) niyaz eder, Hizmet Duası verilir. Darginlar barıştırılır, sorunlar çözümlenir, görgü yapılıp, canlardan rızalık alınır, ortak cem duası verilir. Oniki Hizmet sahipleri deyişle meydana çağrılır, halktan onay alınır, duaları verilir. Çerağ Duası’nı okuyup delil (mum) uyandırılır, Hizmet Duası’nı alır. Tezekar (ibriktar) “*tarikât abdesti*” aldırır. Bir kadın ve erkekten oluşan hizmet sahipleri, önce erkek kadının eline su döker ve siler, ardından bayan baya ve ikisi sembolik olarak sırada oturan 12 kişinin eline birkaç damla su döküp havlu ile silerler. Dar’a durup Pir’den, hizmet dualarını alırlar. Kurban ve lokmaların duaları verilir. Varsa

kesilen kurban veya gelen lokmalardan tadımlık bir tepsiye konur, lokma ve kurban verenler meydana gelip, hizmet sahibi ile birlikte duasını alırlar. Hazırsa bu tadımlıklar dağıtılır destursuz yiyene sembolik ceza kesilir. Dede, yol-erkan konusunda canlara bilgi verir, varsa soruları cevaplar. Gerekirse kısa bir dinlenme arası (mola) verilir. Cem mühürlenir. Kimse içeri girip dışarı çıkmaz. Canlar birbirine ardından Hak için meydana niyaz(secde) eder. Üç Dövazımam okunur. Üç Tevhid çekilir (hakkın birliğini içeren deyişler okunup söylenir). Miraçlama okunur, Kırklar Semahı yapılır. Cem'dekiler Miraçlama deyişinde geçen konulara göre, kalkıp oturma, selamlama vs. hareketleri yaparlar, yeri gelince kadın erkek 40'lar semahına kalkarlar, deyişin bitiminde semah dönenlere (Pervane) Hizmet Duası verilir. İstek semahları yapılır. (Bu bölümde isteyen canlar semah döner). Sakka suyu, şerbet vs. içecek dağıtılır, Hizmet Duası verilir. Mersiyeler okunur. Kerbala ve İmam Hüseyin'i konu alan deyişler okunur. Lokma(Sofra) hizmeti sunulur. Lokmacılar lokmaları dağıtır. Bununla birlikte *"Elimde yoktur hokka terazi, herkes oldu mu hakkına razı.."* diye 3 defa seslenir Dede hizmet (yemek) duası okur. Lokmalar yenilip sofraya duası edildikten sonra Dede *"Oturan duran, Pir-i pircivan, kovsuz kaybetsiz, evine varan..."* duası verir. Bu duadan sonra isteyen gidebilir veya kalıp cem sonrasında muhabbet edebilir. Bundan sonra da şu hizmetler yerine getirilir: Süpürge çalınır, post kaldırılır, Oniki hizmet sahiplerinin duası verilir, uyandırılan çerağ dinlendirilir ve cem ibadeti sona erer.

Yöresel bazı değişiklikler olmakla birlikte genelde cem bu şekilde yürütülmektedir. Cem törenleri bugün, eskiden sahip olduğu işlevlere oranla daha dar işleve sahiptir. Yeni sosyo-ekonomik yapı içerisinde cemler özellikle inanç, ahlak ekseninde işlevini sürdürmektedir. Özellikle halk mahkemesi denilen hukuksal boyutu artık sadece arabuluculuk ve barıştırma düzeyinde yürütülmekte, gerisi resmi adalet sistemine bırakılmaktadır. Günümüzde Cemler kentlerde, ya müsait bir evde, ya bir salonda ya da Cem evlerinde yapılmaktadır.

Alevi-Bektaşilerde sosyal disipline aykırı davranışlar topluluk hukuku çerçevesinde çözümlenmekte ve bu da cem sırasında bütün cemaatin huzurunda onların da kararın oluşumuna katkıları ile olmaktadır. Kendilerinden şikayetçi olanları Cem'de bulunan canlar haklı görürlerse, şikayet edilenler onları razı etmek

zorundadırlar. Kimseyle k s, dargın ve kavgalı kalamazlar. Birine hakları geçtiyse, ya da başkasının hakkı kendisinde kaldıysa hesaplaşır ve helallik alır. Barışmadıkça görgüleri yapılmaz. Eğer borçları varsa görgüden önce ödenir veya bir çözüme kavuşturulur. Düşkünler yani “haksız yere keyfi olarak eşini boşayan, haram kazanç sağlayan, yalancı şahitlik yapan, nefesine hakim olmayan, hırsızlık yapan, adam öldüren, insanlara zarar veren, komşusunu inciten, emekçi ve yetim hakkı yiyenler” Cem’e alınmazlar. Böylece Cem’e katılanlar zararlı insanlardan, yaramazlardan arınmış olur.

Bir Alevi için en büyük ceza Cem’e alınmamak ve toplumdan tamamen dışlamaktır. Bu ceza insan tanrısal sayıldığı için, kasten insan öldürene verilir. Yukarıda sayılan diğer suları işleyenlerin Cem’e alınabilmeleri ve yeniden toplum tarafından kabulü ancak bu suçlardan toplum huzurunda beraatları ile olanaklıdır. Zamanla düşkünlük kavramı eski etkisini yitirse de sembolikte olsa sosyal ve etik, kişisel “*self-kontrol*” (kendini kontrol etme) olarak etkisini sürdürmektedir.

Cem Töreninin eşitleri

Meydandan Geçme: Yılda bir kez, o da Cuma günü olmak üzere yapılmaktadır. Bu ceme Müsahipliler ve ikrar vermiş çiftler katılabilir. Meydandan geçme töreninde kesilecek kurban ve içecekler için herkesten ortak para toplanır. Dede kesilecek kurbanı görerek kurbancıya teslim eder. Delil uyandırılır, delil uyandıktan sonra dede eşiğe ve delile niyaz eder ve yerine geçer. Bunu takiben, dedenin eşi sol koltuğunun altına almış olduğu d şeği getirir ve dedenin önüne atar.

Dede döşeğe niyaz eder. Bundan sonra, ilk önce süpürgeci sonra da Selman görevlerini yapıp yerlerine otururlar. Sonra,  nce Müsahipliler ardından ikrarlı talipler eşiğe, delile ve dedeye niyaz ederler. Bundan sonra talipler Dar’a dururlar.

Dede: “*Girdiğiniz Hak kapısı durduğunuz Mansur darı olsun*” der. Dar’a duranlar: “*Allah Eyvallah*” diye cevap verirler.

Dede, ceme katılan diğer kişilere Dar'a durmuş kişilerden bir şikayetleri olup olmadığını sorar. Onlar da herhangi bir şikayetleri yoksa olmadığını bildirmek için "Allah Eyvallah" derler. Akabinde, dede dar hayırlısı verir ve dua okur. Dedenin onay vermesinden sonra Müsahipli ve ikrarlı çiftler birbirleriyle niyazlaşıp yerlerine geçerler. Ardından saz çalınır, Duvaz-ı İmam eşliğinde semah dönülür. Semahtan sonra yemeğe geçilir. Hazırlanmış olan kurbanlar herkese eşit bir şekilde dağıtılır. Yemekten sonra dede bir sofraya duası verir ve bu dua ile birlikte meydandan geçme cemi tamamlanmış olur.

İkrar Alma-Verme: "İkrar", Alevi topluluklarında yola, erkana kısacası Aleviliğe girecek olan kişinin, dedenin öğütlerini kabul edip, yolun bütün kaidelerini benimseyip uyaracağına dair verdiği sözdür (Eröz, 1977: 139).

Alevi inanç sisteminde ancak ikrarını vermiş olan kişiler güvenilmekte ve "eline, diline, beline" sahip olan tam Alevi olarak kabul edilmektedir.

Müsahiplik: "Müsahip"; Alevi inancında terim olarak, ikrar vermiş, evli erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil anlamında yol kardeşi demektir (Korkmaz, 1994: 322).

Müsahiplik dendiğinde; ikrar vermiş, evli iki kişinin eşleri ile birlikte, Hakk'a yürüyüncüye değin kardeş kalacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına, dedenin ve cem topluluğunun önünde söz vermeleri biçiminde gerçekleştirilen bir törenle kurulan "toplumsal bir akrabalık" kurumu anlaşılır.

Müsahiplik, peygamberimiz Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den kalmıştır. Onlara göre, ilk Müsahipliler Hz. Muhammed ve Hz. Ali'dir.

Alevi inanç sistemine göre, müsahipli olmak isteyen ailelerin bazı şartlarının birbirine uyması gerekir. Mesela; ekonomik bakımdan, yaş ve eğitim bakımından ve yaşadıkları yer bakımından aralarında denklik bulunmalıdır.

Anadolu Alevi inanç sisteminde müsahiplik cemi şu şekilde gerçekleşmektedir:

Müşahip olmaya karar veren iki aile dede geldiği zaman, herhangi bir Cem'de dedeyle görüşmektedirler. Dede bu ailelerin bir süre birbirlerini tanımalarını ister. Bu sırada dede Cem içerisinde bulunan diğer taliplere müşahip olmak isteyen ailelerden herhangi bir şikayetlerinin olup olmadığını sorar. Eğer, bir şikayetleri ve yoksa “Allah eyvallah” derler. Ancak, herhangi bir şikayetleri ya da varsa bu o sırada dile getirilir ve çözüm bulunmaya çalışılır. Bir süre sonra, müşahip olmak isteyen iki aile bu konudaki kararliliklarını devam ettiriyorlarsa dede Müsahiplik cemi gerçekleştirilmesine karar verir. Bu karar pervaneye (haberci) söylenir. Pervane de o mahalle ya da köyde bulunan bütün müşahiplilere ritüel zamanını bildirir. Müsahip olacak aileler kendi aralarında ortaklaşa bir kurban alırlar.

Müşahiplik törenine sadece müşahip olan canlar katılabilmektedir. Eğer, bu şartı taşımayan kişiler içeri girmeye çalışırsa kapıcı onları engeller. Törene katılan herkes yerlerini alırlar. İlk önce delilci delili yakar. Dede, delil yakılırken şu duayı okur: “*Bismi Şah Allah Allah, delilimiz kaim, muratlar hasıl ola. On iki imamlar şefaatchimiz ola. Delilimiz Şah-ı Merdan ışığı ola. Gerçeğin demine hü.*” Ardından, dedenin eşi dedenin önüne “*post*” adı verilen döşegi serer. Daha sonra gözcü eşiği getirir ve meydanın ortasına koyar. Başta dede olmak üzere sırasıyla herkes eşiği “*Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!*” diyerek niyaz eder. Eşiğe niyaz edildikten sonra dizlerinin üzerinde ilerleyerek delilin yanına varılır.

Dedeye de niyaz edildikten sonra herkes yerine geçer. Süpürgeci “*Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!*” diyerek üç kez dedenin önünü süpürür. Daha sonra, kurbanı tarafından kurban meydana getirilir. Bu esnada müşahipli olacak aileler Dar'a durup beklerler. Dede kurban için onay verir ve kurban, kurbanı tarafından kesilip pişirilmek üzere dışarıya götürülür.

En önde rehber, onun arkasında yaşça büyük olan erkek, onun arkasında diğer erkek, birinci erkeğin eşi ve ikinci erkeğin eşi olmak üzere sıralanırlar. Rehber, erkeklerin boyunlarına ip bağlar. Eşleri de kocalarının pantolonlarından tutarlar ve rehber ipi dedeye verir. Bu dört kişi önce dedeye niyaz ederler, ondan sonra da Dar'a dururlar. Dede duasını okur ve ceme katılan canlara bu kişiler hakkında herhangi bir şikayetlerinin olup olmadığını sorar. Ceme katılanlar da “Allah eyvallah” diyerek

herhangi bir şikayetlerinin olmadığını bildirirler. Bundan sonra, Müsahipli olacak kişiler aynen darda olduğu gibi sıralanırlar ve hepsinin sağ kolu önündekinin üzerine konulacak şekilde posta yatarlar. Dede, döşeğe uzanmış bu dört kişinin üzerine bir çarşaf çeker ve eliyle hepsini üç defa sıvazlar. Ardından hepsini kaldırır ve bunları tekrar darda bekletir. Bu dört kişi darda beklerken dede dualarını okur. Arkasından bu dört kişi ilk önce birbirleriyle daha sonra törene katılan diğer kişilerle niyazlaşırlar. Böylece bu iki aile müsahip olmuş olurlar. Bundan sonra, süpürgeci ve Selman görevlerini yerine getirirler. Dolucu doluyu sırasıyla ilk önce dedeye, sonra rehber ve delilciye ondan sonra müsahipli olan çiftlere, en son da ceme katılan diğer canlara sunar. Daha sonra, başta dedenin eşi olmak üzere semaha kalkılır. Semahın ardından kurbancı pişmiş olan kurbanı etini getirir ve yine en başta dede olmak üzere, yeni müsahipli olan çift ve törene katılan herkese eşit bir şekilde bölüştürür. En sonunda, dede sofraya duasını okur ve müsahiplik töreni sona ermiş olur.

2.8. Anadolu Aleviliğinde Müsahiplik

Aleviliğin temel kavramlarından olan Müsahiplik, Alevi inanç sistemine sahip iki ailenin dünyada ve ahirette kardeş olması anlamını taşımaktadır.

Müsahip sözcüğü Arapça; “*arkadaşlık eden, sohbetleşen, sohbeti güzel*” anlamına gelmektedir. Toplumsal, ekonomik ve psikolojik bir paylaşım esasına dayanan Müsahiplik, iki aile arasında kardeşlik oluşturmayı amaç edinmekte ve “*biz*” duygusunun güçlendirilmesinde etkili olmaktadır. Alevilikte Müsahiplik, yardımlaşma ve dayanışma işlevlerinin yanında topluluk üyelerinin birbirleriyle ve kutsal varlıklarla ilişkilerini düzenleme işlevlerini de yerine getirmektedir (Yazıcı, 2014: 740).

Eski Türk-Moğol inancında adına “*anda*” denilen aralarında kan bağı olmayan insanları birbirine bağlayan bir dostluk antlaşması olan bu sözleşme, Türklerin yaşadığı her çağda ve her zeminde değişik adlarla günümüze kadar gelmiştir. Alevi inancında kişinin “*Müsahib'i*” olma yükümlülüğü yedi farzdan,

yani yerine getirilmesi gereken yedi yükümlülükten biri olarak görülmektedir. Bunun temeli Hz. Muhammed ile Hz. Ali'ye kadar giden mitolojik boyutlu bir yoldur.

Toplum içinde sosyal yapıyı düzenleyen yazılı olmayan ama yaptırım gücü etkin olan “*müsahtiplik*” kişinin içinde bulunduğu topluma kabulü noktasında oldukça önemli fonksiyon üstlenmektedir. Kapalı ve gizemli bir toplumun hiyerarşik yapılanmasının çarpıcı bir göstergesi olan bu kurum sözlü gelenekte gelişip tanımlanan kaidesi/kuralı belirlenen yaptırım gücü sayesinde her zaman mecburi/zaruri olan, kurumsallaşmış bir yapı arz etmektedir (Azar, 2013: 74).

Geleneksel Alevi dünyasında toplumsal dayanışmayı arttıran ve oldukça güçlü olan bu kurum, vazgeçilmez bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir (Subaşı, 2010: 94). Müsahtipliğin amacı, Alevi toplumlar arasındaki dayanışma, paylaşma ve kardeşlik duygularını geliştirmektir (Yılmaz, 2011: 86). Toplumsal dayanışma kurumu olan Müsahtipliğin akrabaların dışından olması kuralı, aynı zamanda akraba olmayan gruplar arasındaki muhtemel anlaşmazlıkların tehlikesini de azalttığı gibi bu grupları birbirine bağlamıştır (Subaşı, 2010: 95).

Gerçekleştirilen alan araştırmasında konuya hakim kişilerle yapılan görüşmelere göre, geleneksel Alevi yaşamında, her Alevinin bir müsahtibi olması zorunludur. Müsahtibi olmayan bir Alevi yapılan dini ritüellerin hiçbirine katılamaz.

Ankara/Çubuk/Yukarıemirler Köyü Dedesi Arif Dalkılıç 2017 yılında yapılan müsahtiplik ceminde Musahiplerin birbirlerine karşı yapmakla yükümlü oldukları vazifeleri/meburiyetlerin şu şekilde olduğunu belirtmiştir.

“Musahip olmuş kişilerin (canlar), biri açken diğeri tok yatamaz; biri çıplakken diğeri kaftanla dolaşamaz. Birinin sorunu varken diğeri o sorunun dışında duramaz. Aynı baba ve anneden olanların rızkı farklıdır ama Musahiplerin rızıkları birdir; olan olmayana vermek mecburiyetindedir. Vermezse bu kişilerin Musahipliği düşer. Ayrıca Musahipler, aynı yerde yaşamalıdır ki birbirlerinin sorunlarına ve yardımlarına koşabilsinler. Musahipler, birbirinden kız alıp-veremez. Çünkü evlatları kardeştir ve eğer ki evlenirse zina yapmış olurlar. Bu nedenle musahibiyle evlenen biri olursa hem evlenenlerin hem de ailelerin Musahiplikleri düşer ve cemaatten kovulurlar.”

Yapılan araştırmalarda Musahip olabilmenin yaşı ile ilgili herhangi bir sınırlamanın olmadığı görülmüştür. Ergenlik çağına girmek yeterli sayılmaktadır. Ancak Musahip olacak bireylerin evli veya bekar olmaları gerekliliği ile ilgili araştırmacılar arasında farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Kimi araştırmacılar, evli veya bekar olunabileceğini belirtirken, kimileri ise muhakkak evli olunması gerektiğini belirtmiştir. Yapılan alan araştırmasında bu soruyu bölgede yaşayan Alevilere yönelttiğimizde benzer bir sonuçla karşılaşılmıştır.

Sahada yürütölen araştırmada kaynak kişilerce ifade edilen toplumun bir kesimi, “kişiler evli veya bekar olabilir bu herhangi bir sorun teşkil etmez.” derken; başka bir kesim ise, “kişiler kesinlikle evli olmalı” demiştir. Buna karşın Yukarıemirler Köyü’nde yaşayan Alevilerin hemen hepsinin evlendikten sonra müsahip oldukları gözlemlenmiştir.

Yaman’a (2012: 260) göre, Musahiplik, sosyal yararlar gözetilerek dengeyi sağlamak amacıyla biri varlıklı, biri fakir iki talip arasında gerçeleştirilmektedir. Ancak alan araştırmasında Ankara ili Çubuk ilçesi Yukarıemirler Köyü Dedesi Arif Dalkılıç ile yapılan görüşmede Musahip olacak kişilerin kesinlikle denk olması gerektiği belirtilmiş ve neden denk olması gerektiğini şöyle açıklamıştır:

“Herkes birbiriyle Musahip olamaz; Zengin fakirle, okumuş cahille, şehirli köylüyle Musahip olamaz. Çünkü zengin parasıyla fakiri ezebilir; Okumuşun ilmi ve ufuğu geniş olur, cahil bir şey bilmediği için gönlüne ve diline göre konuşur, bunun için okumuş olan cahili bilgisiyle ezebilir; şehirli kurttur derler, gözü açıktır. Köylü koyundur, kurtla koyun yan yana olamaz; Musahipler madden ve manen aynı olmalı, aynı bilgi ve aynı gönle sahip olmaları lazım ki birbirlerini ezmesinler” (Dalkılıç, 2017).

Musahipliğin yukarıda belirtilen işlevleri dikkate alındığında, kültürel hayatın korunmasında ve sürdürölmesinde belirleyici bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gerek yaptığımız alan araştırmasında, gerekse daha önceden yapılmış araştırmalarda Musahipliğin işlevsel olarak eskiye oranla azaldığı söylenebilir. Ancak bu durum kentleri daha çok etkilerken, kırsal alanları daha az etkilemiştir.

Yaman'a (2012: 260) göre, Musahipliğin geçmişe göre işlevinin azalmasındaki temel neden göç ve Modernizm'dir.

Aleviler Musahipliği; “ahiret kardeşliği”, “dünya kardeşi”, “yol kardeşi” ve “can yoldaşlığı” olarak tanımlamaktadırlar. Bu anlamda Şah Hatayi'nin; “Musahipsiz ile durma, oturma. Bir içim su içersen külli ziyandır” sözleri Musahipliğin önemini ortaya koymaktadır.

Alevi inancına göre evli her Alevi aile, başka bir evli Alevi aile ile Musahiplik kurar. Musahiplik; bir nevi din ve ahiret kardeşliğidir. Musahipliğin kuralları öz kardeşlik kurallarından daha ağırdır. Eğer bir insan Musahipliğin hakkını veremeyeceğine inanıyorsa Musahiplik kurmamalıdır.

Alevi inanç sistemi içerisinde Musahip olan ailelerin birbirlerine karşı bazı yükümlülükleri vardır. Öncelikle Musahip olacak kimseler, uzun zaman birbirlerini denemeli, her yönüyle birbirleriyle anlaşabileceklerine kanaat getirmelidirler. Gerek maddi, gerek manevi bakımdan birbirlerine destek olacaklarına gönülden söz vermelilerdir. Musahiplik kuracak olan aileler birbirlerine denk olmalıdır. Bu kişilerin arasında fazla bir yaş farkı olmamalı ya da birisi çok zengin iken diğeri fakir olmamalıdır. Bu aileler her yıl düzenlenen Cem Töreninde senelik görgü ve sorgusunu yerine getirip üzerlerinde kul hakkı bırakmamalıdır. Musahip ailelerden eğer herhangi birisi, ahdinde durmayıp vermiş olduğu ikrarı bozarsa, hem Allah nezdinde hem de Ceme katılanlar önünde kusur işlemiş sayılmakta ve Cem'den kovulmaktadır.

Anadolu Aleviliğinde Musahipler birbirlerinin dünya kardeşliğini ve ahiret kardeşliğini kabul edip bu yola girdiğinde öncelikle birbirlerinin günah ve sevaplarından sorumludurlar. Yanlış yolda olduğu düşünülen bir Musahip kendi Musahibince uyarılmaktadır. Alevi inanç sistemi içerisinde Musahipler hayatın olumlu ve olumsuz yanlarını, iyi ve kötü günlerini birlikte omuzlamak zorundadırlar. Eğer bir Musahip vefat eder ve çocukları ortada kalır ise diğeri Musahip ortada kalan çocuklara sahip çıkmak durumundadır. Musahipler kimilerine göre yedi, kimilerine göre ise on iki kuşak boyunca birbirleriyle evlenemez ve kız alıp veremezler. Bir Alevi, kendine Musahip tutacağı zaman kesinlikle eşinin rızasını alır ve çocuklarına

danışır. Eğer eşi ve çocukları razı değilse o Musahiplik asla kurulamaz. Musahiplik, olası kan davalarını, kavga ve anlaşmazlıkları engelleyici bir işlev üstlendiği için oldukça önemlidir. Musahiplik “*dört can tek beden*” şeklinde adlandırılmaktadır. Musahipler birbirlerinin dar gününde, zor gününde, cenaze törenlerinde, dini bayramlarında yardımcı ve yoldaşlarıdır.

Musahipler, aralarında Musahiplik kurmak için “*Görgü Cemi*”ne katılmak zorundadırlar. Geleneksel olarak Alevi toplumunun gerçek bir mensubu olabilmek ve toplum içerisinde sosyal bir mevki elde edebilmek için kişinin Musahipli olması gerekmektedir. Musahipli olmadan önce de kişi, doğuştan Alevidir ve o topluluğun mensubudur ancak asıl mensubiyet, evlendikten ve kendilerine Musahip olarak başka bir evli çift bulduktan sonra başlamaktadır (Yıldız, 2007: 124).

Musahiplik töreni, önemi ölçüsünde, oldukça görkemli ve ayrıntılı bir kabul törenidir. Bu nedenle de adaylara gerekli uyanlar yapılır.

“Gelme gelme, dönme dönme;

Gelenin malı gider; dönenin canı gider.

Öl ama ikrar verme; öl, ikrarından dönme.”

Bu genel, ilkesel uyarılardan sonra dede, Musahip olacaklara öğütler verir, isteklerini sıralar. Bunlar şeriat, tarikat, marifet, hakikat olarak bilinen Dört Kapı, Kırk Makam’ın gereğine uyulmasıdır. Devamla, çeşitli ahlaki öğütler verilir. Ardından, topluluk tanık gösterilerek, söz vermeleri istenir. Söz alındıktan sonra, dede topluluğa dönerek, varsa bu kişilerin kusurları, ayıplan ve hatalarının söylenmesini ister. Bu, topluluğun bu kişilerin Musahip olma isteklerine razı olup olmadığını anlamak için yapılır. Topluluk razı ise, yeniden öğütler verilir ve kabul gerçekleşmiş olur.

Musahipliğin öncelikle toplumsal bir bağlılık ilişkisi içerdiği ve tarihsel kökeni açısından, konar-göçer topluluklarda önemli bir dayanışma işlevini yerine

getirdiği açıktır. Ancak, yeterince açık olmayan, bu bağımlılık ilişkisinin yalnızca toplumsal pratiğe ilişkin olup olmadığıdır.

Alevi geleneklerini tarihsellikte sınırlı olarak okumak yerine, biraz daha farklı bir biçimde ele aldığımızda, Musahipliğin sırf toplumsal-tarihsel bir bağımlılık ilişkisi olmayıp, aynı zamanda metafizik bir imaya sahip olduğunu görebiliriz (Yalçınkaya, 1996: 72). Örneğin, bazı yörelerde Musahip adayları benzer ve hatta aynı tarihsel koşullarda karşılaşmış birbirlerini seçmelerine karşın, Musahip olma iradesini ortaya koyduklarında, kendilerine bir yıllık bir bekleme ve yeniden tanışma süresi verilmektedir. Bu, oldukça kuşkulandırıcıdır. Bir yıl içinde kişilerden beklenen toplumsal-tarihsel nitelikli yeniden tanışma olmasa gerektir. Musahipliğin gerçeklik dışında, kişiyi belli bir konuma yükselttiği ve bu konumun metafizik, bir boyutu olduğu açıktır. Örneğin, kabul töreni sırasında her eş, kendi eşinin değil, diğer eşin arkasında durur.

Musahiplerin sorumluluk düzeylerinin yüksekliği göz önünde tutulduğunda, bu düzeyi tarihsel koşullara sığdırmak zor görünmektedir.

*“Musahip musahipten yolun ayıra
Hakk'a vura onun temelini devire
Yedi cehennem narın ona buyura
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali”*

...gibi kötü enerjileri kovucu vurgular ya da *“Allah korusun, aramızda tartışma çıksa, temmuz sıcağında bir tülbent kuruyuncaya dek dargın dursanız, derdinize derman olmaz”* gibi uyarılar Musahiplikte söz konusu olanın yalnızca tarihsel gerçekliğe dair olmadığına ilişkin güçlü bir kuşku uyandırmaktadır.

Buyruk'ta yer aldığına göre, rehber adayların önüne düşüp, dedenin huzuruna getirdiğinde şöyle demektedir: “Bugün Mansur gibi darı, Nesimi gibi bıçağı, Fazlı gibi hançeri ihtiyar edip, tarikatu evliyaya ikrar verip, can verip canan almaya

geldik.” Bu isimler simgesel düzeyde Dört Kapı’dan biri olan, Hakikat kapısını yani kişinin Enel-Hak deme derccesine yükseldiği kapıyı işaret etmektedir. Ayrıca tören öncesi ve tören sırasında da sürekli Dört Kapı’ya atıflar vardır. Daha Musahip adaylar dedenin huzuruna çıkarken, her bir kapı için bir kez olmak üzere, toplam dört kez cemevini kapısına gider gelirler. Daha sonra dedenin onlara sorduğu, yine Dört Kapı’nın anlamıdır. Söz verme sırasında yine Dört Kapı üstüne söz verilir. Dede sorar: “İlk kapı şariat, İkincisi tarikat, üçüncüsü marifet, sonra sırrı hakikat, hak mı?” Rehber, “Eyvallah” der, kabul böylece tamamlanır. Sonuç olarak, Dört Kapı öğretisi, bir yandan musahipliği verili gerçeklikle sınırlı olmaktan kurtarıırken, öbür yandan Musahip olanların girdikleri yolu ve bundan sonra yürüyecekleri yönü işaret eder.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmada izlenen bilimsel yaklaşım, araştırmanın modeli, verilerin toplanması ile verilerin analizi bölümlerine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan örnek olay (case study) yöntemi tercih edilmiştir. Toplanan veriler etnografik yöntemle betimlenerek bulgular ve yorumlar kısmında çözümlenmiştir. Etnografi, bir insan grubunu ya da bir grubun kültürünü anlama ve betimleme için gösterilen bilimsel çabaların bütünüdür.

Nitel araştırma yöntemlerinden biri örnek olay case study çalışmasında, bir veya birkaç duruma ilişkin etkenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine derinlemesine araştırma yapılır (Yıldırım, 2008).

3.2. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada verilerin toplanması iki aşamada gerçekleşmiştir.

3.2.1. Araştırma süresince ulaşılan konu ile doğrudan ve dolaylı ilgili bulunan her türden kaynaklar tespit edilip ilgili alt problemler çerçevesinde tasnif edilmiştir.

3.2.2. Ankara ili Çubuk ilçesi Yukarıemirler Köyü'nde gerçekleştirilmiş olan Müsahiplik Cemi uygulamaları ve bu uygulamalar içerisinde yer alan, söylenen-çalınan örnekler görsel-işitsel kayıt altına

alınmış, kaynak kişilerle yapılmış-yapılmamış gözlem ve görüşmeler çözümlenerek araştırmanın bulgular ve yorumlar kısmında yer verilmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Literatür tarama, sahada gözlem ve görüşme teknikleri ile elde edilen veriler betimsel analiz yöntemleri uygulanarak değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

4.1. Ankara İli Çubuk İlçesi Yukarıemirler Köyü Müsahiplik Cemi Örneğinde Ritüel ve Müzik

Anadolu Alevi inanç sistemi içerisinde yer alan topluluklarının ritüellerini dedenin önderliği ile kadın-erkek birlikte gerçekleştirdiği ve içinde On İki Hizmet'in, saz-söz ve semahın bulunduğu toplantılar "cem" olarak adlandırılmaktadır.

Cem, "cami" ile aynı kökten gelmekte olup sözlük anlamı bir araya gelmek, toplanmaktır. Cem olayının kökeni Muhammed Peygamber'in Miraç dönüşü uğradığı Kırklar Meclisi'ne dayandırılmaktadır (Yılmaz, 2011: 76). Genellikle Cem ibadetinin yapıldığı yer "Cemevi" olarak adlandırılmaktadır (Resim 1). Ancak bazı bölgelerde buna "dergâh" adı da verilmektedir.

Görsel 1: Fotoğraf, Ankara/Çubuk/Yukarıemirler Köyü Cemevi.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017.

Yukarıemirler’de bulunan Cemevi de her cemevinde olduğu gibi geçmişten günümüze kadar sadece ibadet amacıyla kullanılmamış, birçok alanda ibadet, hukuki sorgulama, bilgilendirme ve eğitim verilen bir mekan olmuştur. Ancak son dönemde hukuki sorgulama kısmen devam ettirilmeye çalışılsa da büyük ölçüde terk edilmiştir (Özdemir, 2011: 264).

Cem ritüelinin bir diğer yönü de sosyal ve eğitsel işlevidir. Sosyal dayanışmayı sağlamasının yanı sıra, orada gerçekleştirilen ritüel ve anlatılarla inanç sistemine, tarihe ve gündelik yaşama ilişkin bilgilerde içermektedir. Dolayısıyla cem, Aleviler için sürekli bir eğitim kurumu işlevi de görmüştür (Yaman, 2012: 231).

Anadolu Aleviliği, yazılı kaynaklardan çok sözlü kaynaklarla bugüne kadar gelmiştir ve bu sözlü kaynakların en güvenilir olanları deyiş, semah ve cem ritüelleri gibi Alevi müziklerinin içeriğinde yer alan sözler olmuştur. Çünkü bu sözlerin ve yaratıcısı olan ozanların mahlaslarının değiştirilmesi kesinlikle yasaktır. Ancak günümüzde bu geleneğe bağlı kalınmamış, araştırmanın yapıldığı alanda da değişen içerik ve müzik örneklerine rastlanmıştır.

Birçok sözlü kültürde, kültürel mirasın bellekte tutulabilmesi için farklı bakış açıları geliştirilmiştir.

“Düşüncenin ritmik, dengeli tekrarları ya da zıt hareketleriyle, kelimelerdeki ünsüz ve ünlü seslerin uyumuyla, sıfatlar ve başka kalıpsal ifadelerle akması, herkesin sık duyup kolaylıkla hatırladığı, kolay hatırlanacak şekilde biçimlenmiş atasözlerinden oluşması ve belli izleklere yerleştirilmesi gerekir (Ong, 2003: 49–50).”

Ong’un dile getirdiği, sözlü kültür içinde unutulmaması gereken kutsal metinler, söylenceler ve öykülerle bağlantılı olan akılda tutma stratejilerinden biri de müziktir.

Sözlü bir kültür olan Aleviliğin de bugüne kadar ağızdan ağza aktarılmış olmasında, “ritüel içi/ ritüel dışı” sözlerin müzikle sunulması bakışı önemli bir işleve sahip olmuştur. Tam da bu noktada, ritüel ve müziğin Yukarıemirler köyü cem ritüeli içinde canlandırılan Musahiplik Cemi ile ilişkisi vurgulanmalıdır.

İfade kültürünün ilişkili olduğu tüm yöntemlerin ayrılmaz parçası müzik, araştırmanın yapıldığı Yukarıemirler Köyü’nde de ritüelin bir parçası olarak görülmektedir. Ritüeldeki kutsal amaç müzikle birleşerek etkisini artırmaktadır. Anadolu Aleviliğinde ve dolayısıyla bir Alevi köyü olan Yukarıemirler Köyü’nde hiçbir ritüel müzik olmadan amacına ulaşmamaktadır.

Ritüelin anlam üretmede ve kültürel ifadede muhtaç olduğu iki güçlü öge dil ve müziktir. Bazen müziksel metinlerin anlamı bilinmese bile ritüel müziği kullanmakta hatta bu durum eski bir dili kullanmanın gizemiyle ritüeli daha etkili kılmaktadır (Kaemmer, 1993:37-38).

Ankara/Çubuk/Yukarıemirler köyü Müsahiplik Ceminde icra edilen müziklerin sözlerinin hepsi, aynı zamanda birer şiirdir. Şöyle ki tüm sözlü kültürlerdeki gibi Anadolu Aleviği cem ritüellerindeki müzik sözleri de, akılda kalıcı olabilmesi ve ibadetin estetize edilebilmesi amacıyla müzikle sunulmaktadır.

Cemlerde müzik eşliğinde sunulan sözler, kalıpsal hece ölçüsüne sahip olması nedeniyle nesir değil şiir formu ile seslendirilmektedir. Dolayısıyla şiir ve müzik, cem ritüellerinin tamamına ait anlatı formlarıdır.

Yukarıemirler köyü Müsahiplik Cemi içerisinde yer alan kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda müziğin kimi zaman kimlik ya da egemen kültür içindeki kültürel farklılıklar temeline dayalı olarak bütünleşmiş bir topluluğun temel karakteristiklerini temsil etmek için kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Cem ritüeli içerisinde icra edilen semah ise, Alevilikteki Kırklar söylencesi’nin bağlamsal bir devamı ve cem ibadetinin önemli bir parçasıdır. Bu nedenle müzik cem ritüellerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

4.1.1. Müsahiplik Cemi Ritüeli İçerisinde Yer Alan Uygulamalar

Anadolu Alevi inanç sistemindeki ibadetlerin temeli cem ritüeline dayanmaktadır. Cemler içeriklerine göre farklı isimler taşımaktadır. Bunlar; Musahiplik Cemi, İkrar Cemi, Görgü Cemi, Abdal Musa Cemi, Dar Cemi, Nevruz Cemi, Muharrem (Aşure) Cemi, Kızıldeli Cemi, vb. adlarla yapılmaktadır.

Alevilikte her cem ritüeli içerisinde uygulanan bir genel hizmet sırası mevcuttur. Yukarıemirler köyü'nde yapılan Cem ritüelleri en az “on iki hizmet” sırası görüldükten sonra tamamlanmaktadır. Farklı bölgelerde ise hizmet sayısı “yirmi dörde” kadar çıkmaktadır. Cemlerin yapılış nedenine bağlı olarak ritüel içerisinde uygulanan pratiklerde de farklılıklar görülmektedir. Bu da terminolojik bir zenginlik sağlamaktadır.

Bu araştırmada, Ankara ili Çubuk ilçesi Yukarıemirler Köyü Müsahiplik Cemi'nin merkezindeki ritüel olan “*müşahip olma*” ritüel pratikleri sırasına uygun bir şekilde ritüelik terimleri baz alarak incelenmiştir.

Alevi anne ve babadan doğan her bireyin evlendikten sonra Anadolu Alevi inanç sistemi içerisine dahil olabilmesi için diğer evli çift ile müşahip olması gerekmektedir. Geleneksel Alevi inanç sisteminde “*sırr*”a vakıf olmak, ceme girmek bu ritüel ile gerçekleşmektedir. Bir nevi bir ritüelle, sistem tarafından inanç halkasına kabul edinilmektedir. Bu özellikleri barındıran ve bu inanç sisteminin getirdiği mesuliyetleri kendi isteğiyle kabul eden iki aday, Cem ritüelinde dedenin karşısına çıkarak maksatlarını dile getirmektedirler. Dede müşahip olmanın getirdiği mecburiyetlerini, şartlarını anlatır ve bunları kabul edip etmediklerini sormaktadır. Müsahip olacak taliplerden olumlu cevap alındıktan sonra aşağıdaki gülbank okunur;

“Bism-i Şah, Allah... Allah...”

Yüzüm yerde, özüm dar'da.

Dar-ı Mansur'da, ellerim gani dergâhında.

Erenlerden hak hayırlısı şey'en ederim.

Allah... Eyvallah, hü dost!..”

Bu gülbankla birlikte müsahip olacak talipler yerlerine oturur ve ritüel başlamış olur

Görsel 2. Rehber (Kılavuz) ve Müsahip olacak talipler

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Rehber – Kılavuz - Mürebbi: Kelimeye sözlüklerde “*terbiye eden; çocuk terbiye eden*” (Devellioğlu 2000, 732) “*eğitici erkek*” (TDK 2018) anlamları yüklenmiştir. Ritüelik terim anlamı da sözlük anlamına yakın bir şekilde ifade edilmiştir.

Rehber(kılavuz), müsahip olacak her çifte bu yolun kurallarını aktaracak ve ritüel boyunca önderlik yapacak kişiye denmektedir. Bu kişinin belirli vasıflara sahip olması gerekmektedir. Rehber olacak kişi öncelikli olarak Alevi inanç sisteminin ve

yolun bütün kurallarını bilerek bunları hayatına yansıtmış taliplerden seçilmektedir. Müsahip kurbanını kestiği günden rehber olduğu güne kadar düşkün olmamış olması gerekmektedir.

Alevi toplulukları arasında bir diğer önemli sosyal kurum da, “*düşkünlük*”tür. Düşkünlük, “*yol terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse*” anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda rehber olarak atanacak kişi toplum tarafından saygı gören biri olması gerekmektedir. Müsahip olacak kişiler “dede soylu” bir aileden geliyorsa onlara yol gösterecek rehberin de dede soyundan geliyor olmasına dikkat edilmektedir.

Müsahip kurbanı kesecek kişiler ise alevi inanç sisteminin yoluna adım atmış taliplerden seçilmektedir. Mürebbi, kavramı yerine Ankara, Çankırı, Eskişehir, Çorum bölgelerindeki Alevilerce “Rehber” ya da “Kılavuz” adlandırmaları kullanılmaktadır.

Müsahip kurbanı pratiğini yerine getirenler kendilerine kılavuz olan kişiyi “*tarikât babası*” olarak görürmektedirler. Ona ömür boyu kendi anne ve babalarına davrandıkları gibi davranmak zorundadırlar.

Hacı: Müsahip kurbanı kesecek kişiler için “*hacı*” tabiri kullanılmaktadır. Ritiyel bittiğinde her biri manevi anlamda bir makam olarak hacı olmuş kabul edilirler.

Tarikat Abdesti: Müsahip olacak kişilere rehberlerinin önünde aldırılan abdeste verilen isimdir. Uygulama açısından Sünni inancındaki abdestten farkı olmadığı gözlemlenmiştir. Tarikat abdesti sembolik anlamda bir iç arınmayı da ifade etmektedir.

Yeni hayata atılan ilk adım olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple dede huzuruna ilk çıkışta alınan bu abdeste “*tarikât abdesti*” denilmektedir. Müsahip olan kişiler her sene dede huzurunda görgüden geçmektedir. Her yıl alınan bu abdeste ise “*yıl abdesti*” denilmektedir.

Görsel 3: Birbirlerinden ikrar alan talipler.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Eşik Yoklama: Eşik kelimesi Türkçede anlam kaymasına veya değişimine uğrayan kelimelerdendir. Eski Türklerde eşik ile kast edilen kapı sözcüğüdür (Ögel, 2000, 47; Gülensoy, 2007, 344). Günümüzde ise “eşik” anlam daralmasına uğrayarak kapının girişine verilen isim haline gelmiştir (TDK, 2018).

Alevilerce eşik kutsal kabul edilmektedir (Bozkurt, 2005: 179). Bu durum eski Türk inançları ile İslamiyet’in bir araya getirildiği bir inanç senkretizmidir (Ersal, 2005: 1062). Tasavvufi manada eşik, zahirden batına, mecazdan hakikate geçilmesini sağlayan bir kapıdır (Uludağ, 2005: 128). Alevi inanç sistemi içerisinde eşige atfedilen bu iki anlam da yaşamaktadır. İki farklı anlamına yönelik inanç pratikleri de mevcuttur. Eşik kutsaldır. Basılmaz, üzerine oturulmaz. Evin kapısına yüklenen bu anlamlar yanında asıl kutsal kabul edilen kapı, Cemevinin kapısıdır. Çünkü bu kapıdan ancak “*sırra vakıf*” olanlar girebilir. Bazı bölgelerde kapıyı Hz. Ali’nin kapısı olarak görmenin yanı sıra Cemevi’nin kapısında “*beş esma*”nın tezahür ettiğine inanılır. Beş Esmâ ile Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin kastedilmektedir. Bu sebeple eşikten niyaz alınmadan

hizmetlere başlanılmamaktadır. “Eşik yoklama ritüeli”, Müsahip olacak kişilerin rehberin önderliğinde dedenin huzuruna gelmeden önce Cemevi’nin kapısına dizüstü yürüyerek kapının dört köşesine ve ortasına niyaz etmesidir. Kapıya niyaz eden rehber ve çiftler aynı şekilde dizlerinin üzerinde dedenin huzuruna gelmektedirler.

Görsel 4: Eşikten niyaz alan talipler.

Kaynak: Mehmet Ersal Arşivi, 6 Şubat 2011

Bend - Kuşak Bağlama: Bendin sözlük anlamı “bağ, yular, rabıta, bağlama”dır (Devellioğlu, 2000: 83). Bu ritüele “kemberbest bağlama” da denilmektedir. Müsahip olacak talipler, eşikten niyaz aldıktan sonra dedenin huzuruna gelirler. Dede sıra ile bellerine kuşak bağlar. Alevi inanç sistemine göre müsahip olmayan, beline bend bağlanmayan bir talip ceme giremez. Cem’de hizmet içerisinde olacak her talibin kuşak bağlama şartı vardır. Bu hizmet batına bağlanarak dünyadaki günahı olan işlerden el etek çektiğine dair talibin bir nişanıdır.

Görsel 5: Dedenin müsahiplerin beline bağladığı kuşaklar.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Tarikat Namazı: Eşik yoklayıp huzura gelen taliplerin rehberleri ile birlikte kıldıkları namaza verilen addır. Bu namaz sadece müsahip kurbanına has bir namaz olmayıp bütün cemlerde taliplerin cemevine ilk geldiklerinde yerlerine oturmadan dede huzurunda kıldıkları namazdır. Dede bir talibin evine ziyarete gittiğinde de talip namaz kılabilir.

Dizüstü meydana gelen talipler yere niyaz edip ayağa kalkıp “Dar’a Durur”lar. Bu iki secdeli bir namazdır. İlk Dar’a durulduğunda dede bir gülbeng okur. Talipler tekrar yere niyaz ederek “tecella” dolanırlar. Tecella dolanmak dededen başlanıp meydanadaki bütün taliplere niyaz ederek dolaşmaktır. Tecellayı tamamlayan talip tekrar yere niyaz eder, ayağa kalkıp Dar’a durur. Dede bir gülbeng daha okuyunca yere niyaz edip meydana dizüstü oturup bütün ayin-i cemi sefalar. Bu inanç pratiğine “sefalama” denir. İnanç pratiği ile dededen başlayarak bütün cem halkına “Ceme hoş geldiniz.” denilmiş olur. Tarikat namazı bitince talipler huzurdan ayrılırlar.

Görsel 6: Meydanda tecella dolanan talipler.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Görsel 7: Cem seccadesi üzerine niyazlarla çıkan müsahipliler.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Görsel 8: Müsahipliler Ayin-i Cemi sefalarcken.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Car - Süpürgeci: Müsahip olacaklar meydandan çekilince manevi temizliği temsilen “carcı” elinde süpürgesi ile meydanı üç kez süpürmektedir. Bu hizmete “süpürgeci” hizmeti de denilmektedir.

Görsel 9: Süpürgeci (Carcı).

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Cebrail (Kurban): Cebrail dört büyük melekten vahiy getirmekle görevli olarak bilinen meleğe verilen isimdir.

Anadolu Alevi inanç sisteminde Cebrail kelimesine farklı anlamlar yüklenmiştir. Cebrail, iki ayaklı kurban (horoz, kaz, hindi) verilen bir isim olmuştur.

Müsaahip kurbanı bu inanç sistemine sahip olan kişilerin göğe yükselişi olarak kabul edilmektedir. Göğe yükselme hadisesinde Hz. Muhammed'e rehber olan Cebrail'dir. Bu nedenle Alevi ritüellerinde Cebrail adına da bir kurban sunulmaktadır.

Yukarıemirler Köyü'nde olduğu gibi birçok bölgede bu kurban dört ayaklı olarak da kabul görmüştür.

Görsel 10: Müsaahipliler zakir eşliğinde hep birlikte kurban olacak Cebrail ile dualanırken.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Erkan Çıkarma: Cem ritüelinde iki kurban vardır. Bunlardan esas kabul edilen kurban cemin yapılabilmesi için kesilen koçtur. Cem ritüelinde iki kez Cebrail meydana gelir. İlkinde kurban tekbirlemek için meydana gelmeden önce bir Cebrail kesilir. İkincisi ise erkan çubuğu kınından çıkarılacağı zaman Cebrail'in kesilmesidir.

Erkan Çubuğu, 80 ile 120 cm boylarında bir ağaç dalıdır. Erkan çubuğu için bölgelere göre değişen ağaç dalları kullanılmaktadır. Kesilen dalın kabuğu soyulmakta ve ateşle dağlanmaktadır. İnanç sistemine göre kesilen dalda kırk boğum, budak olması gerekmektedir. Bu da Alevi inanç sistemindeki “dört kapı, kırk makama” ve “Kırklara” gönderme vardır.

Günümüzde erkan çubuklarında kırk boğum, budak şartı aranmamaktadır. Bu bağlamda inanç pratiğinde ağaç kültürüne dair izler bulunmaktadır. Erkan çubuğu özel bir kutuda veya bezle korunmaktadır. Hizmet olacağı zaman kurban ve dua ile çıkarılmakta, hizmetler bitince yine aynı şekilde temiz bir yerde muhafaza edilmektedir.

Birinci kurban, Cebrail melek için kesilen kurbandır. İkinci ise kutsal kabul edilen “erkan çubuğu”nun kınından çıkarılması için kesilen kurbandır. Müsahipliler ellerine bir kurbanı alarak meydana gelirler. Dede duasını verdikten sonra dedenin huzurunda kurbanı keserler.

Ancak araştırmanın yapıldığı Yukarıemirler Köyü'nde bu pratik işlemin daha steril bir şekilde yapılabilmesi için Cemevinin içerisinde bulunan kasaphanede yapılmaktadır. Her ne kadar ibadetin yapıldığı alanda kesilmese de yine de kurbanın kanından bir damla erkan çubuğuna sürülmektedir. Bu inanç pratiğinden sonra erkan kınından çıkmış olur.

Görsel 11: Cebrail, Erkan Çubuğu ve Müsahiplik için kesilecek olan kurbanlar.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Görsel 12: Erkan çubuğu post dedesine teslim edilirken.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Seccade - Post Serme: Dedenin huzuruna serilen battaniye, örtü, kilim gibi nesnelere verilen addır. Bu hizmete genel olarak seccade hizmeti denilmektedir. Hizmeti yapan kişiye de “seccadeci” denilmektedir. Bu seccade Alevi inanç sistemi içerisinde kutsal kabul edilmekte ve özel bir odada muhafaza edilmektedir.

Ankara/Çubuk/Yukarıemirler Köyü’nde seccade yerine “post” terimi kullanılmaktadır. Post üzerine çıkma pir önüne çıkmaktır. Dede postu, peygamber postu olarak kabul edilir. Müsahip olmayanlar seccade üzerine çıkamazlar. Seccade üzerine çıkacak talip eşik yoklarken yaptığı gibi seccadenin dört köşesine bir de ortasına niyaz eder. Genel olarak seccadenin dört köşesine niyaz edilir. Çünkü bu hizmet “dört kapılı olma” hizmetidir.

Müsahip olan kişiler ritüel sonunda şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını açacaktır. Bu sebeple seccadeye dört kapıya göndermede bulunularak dörtlü niyaz edilir.

Görsel 13: Post Dedeşi seccadeden niyaz alırken.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Aşk Ola: Niyazları tamamlayıp rehber ile birlikte dizüstü seccade üstünde oturan taliplere dede “aşk ola” deyince hepsi birden seccade üzerine yüzüstü secde ederler. “Aşk ola” tabiri taliplere Hak huzurunda olduklarını hatırlatmak amaçlı bir söylemdir. “Hak için, Hakla bir olmak için meydana geldiniz.” telkinidir. Yola girecek talip ilahi aşka talip olup meydana gelmiştir. “Aşk ola” tabiri aslında bir imtihanın başlangıcına ve dedenin birazdan sorguya geçeceğine işaret etmektedir.

Bu inanç pratiği sadece cemlerde seccade üstünde uygulanmaz. Dede talibini gördüğü herhangi bir ortamda “aşk ola” dediği takdirde talip hemen yere secde eder. Bu dedeye bir teslimiyettir. Secdeye kapanan talibin “dilsiz, başsız” ve sorguya hazır olduğunu anlatmaktadır. Dede “dilli başlı olun” deyince talipler “baş kaldırır”. Dede, sorguya başlar.

Cem’de bulunan kişiler ile müshâhip olacak kişilerin varsa alacak, borç gibi hususlarının uzlaşmasını sağlar. Dede bu soruyu bütün halka sorar, halk müshâhiplerden razı ise dede taliplerine girdikleri işin çok zor bir yol olduğunu izah eder. Müshâhip olacaklar ve ayin-i cemin her konuda razılığı alınınca diğer bir inanç pratiğine geçilir.

Görsel 14: Post üstünde “Aşk ola” duruşu.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Parmak Çatma: Seccade üzerinde sorgudan geçen taliplerin rehber “bacı-kardeş” sağ omuzları birbirine degecek şekilde yan yana dizüstü otururlar. Burada “bacı-kardeş” terimi ile anlatılmak istenilen iki ailenin erkek ve kadınlarının birbirini kardeş olarak görmesidir. İki aile bir olmaktadır. Artık “sen – ben” yoktur, “biz” vardır, “birlik” vardır. Bu sebeple çiftlerden birbirlerinin eşleri ile parmak çatmaları istenmektedir. Birinin eşi, bir diğerrinin eşine kardeş olmuştur ve çocukları birbiri ile evlenemez. Müsahipliler artık dünyevi işlerde olsun, batını işlerde olsun bir olmuşlardır. Birinin bir suçu varsa diğeri de onunla o suçu çekmekte, borcu varsa ödemektedir.

Pratikte müsahipliler sağ ellerini birleştirerek sağ başparmaklarını çatarlar. Yukarıemirler köyü Alevi dedesi Arif Dalkılıç’dan alınan bilgiler doğrultusunda “Parmak çatma” inanç pratiğinin farklı uygulanma şekilleri de vardır. İkili parmak çatmanın yanında dörütlü ve parçalar halinde on altı kişinin parmak çattığı uygulamalar da mevcuttur. Her iki çift de bu pozisyonda iken dede “müsahip hutbesi”ni okur. Hutbe son bulunca parmaklar salınır.

Görsel 15: Parmak çatma pratiğini gerçekleştiren talipler.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Erkana Yatma - İhrama Girme – Çarşafa Yatma: Parmak çatma inanç pratiği son bulunca rehber talipleri “*erkana yatırır*”. Yaşa göre ilk erkek talip sağ omzunun üzerine seccade üzerine yatar. Onun arkasına diğer musahip olacak çiftin eşi ilk yatan talibin ayağına beline ve başına niyaz ettikten sonra aynı pozisyonda yatar. Aynı inanç pratiklerini tekrar ederek diğer talipler de yatar. Rehber de seccadenin dışına aynı şekilde ayrı yatar.

Erkana yatan taliplerin üstlerine beyaz kumaş serilir. Bu kumaşa “ihram” veya “kefen” denir. Yatış pozisyonu da ölünün kabre yatırılış pozisyonuna benzemektedir. Kefen ve yatış pozisyonunda ölüme bir gönderme vardır. Bu iki adlandırmada inanç pratiğine yüklenen anlamlardan kaynaklanmaktadır. Birinci anlam müsahiplilere “hacı” denmesinden kaynaklanmaktadır. Bu hizmet manevi bir hacdir. İkincisi ise bu ritüelde ölüp yeniden dirilmektir. Asıl hayata bir geçiştir. Yaşlı taliplere kaç yaşındasın sorusunu yönelttiğinizde ikrar-musahip yaşını söylerler. İnanca göre müsahip olduktan sonra kırk defa dede huzurunda görülen talip bu dünyada cenneti bulmuştur. Bu sebeple müsahip olmadan önceki hayatlarını saymazlar. “Sırta vakıf” olduktan sonraki yaş esas yaş olarak görülmektedir. Asıl hayat “*sır-ı babullah*” dan sonraki hayattır.

Görsel 16: Çarşafa yatmış müsahipliler.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Bu ritüele eklenen bir diğer anlam ise “miraca çıkma” tabiridir. Erkana yatma, çarşafa yatma, ihrama girme, müminin gönül miracı olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple ritüel bitince “Miracınız kutlu olsun.”, “Hacılığınız kabul olsun.”, “Yaşınız kutlu olsun.” tabirleri ile tebrik edilirler.

Çarşafa yatma bölge bölge değişiklik göstermektedir. Araştırma alanımız olan Yukarıemirler Köyü’nde çarşafa yatma şekli yukarıdaki görselde gösterildiği gibidir: Erkekler seccade üstünde birbirlerine sarılarak yatarlar. Üstlerine beyaz örtü örtülür. Eşleri de ayakuçlarında darda dururlar. Köyün dedesi Arif Hikmet Dalkılıç’dan alınan bilgiye göre ayakta duran eşleri, onların “kabir taşları”dır. Burada da ölüme bir gönderme olduğu açıkça ifade edilmektedir. Aynı zamanda ölüp yeniden dirilmenin manevi anlamda göstergesidir.

Erkandan Geçme: Çarşaftan çıkan talipler önde rehber sıra ile dedenin elinde tuttuğu erkan çubuğundan üç kez niyaz edip altından sırtlarını sürterek geçerler. Hz. Muhammed, Biat-ı Rıdvan’da biat alırken Tuğba ağacının dalı olduğuna inanılan bir dalı biat edenlerin sırtlarına sürtmüştür. Alevi inanç sistemine bağlı kişiler bu dalın Tuğba ağacından kopup geldiğini ifade etmektedirler, dolayısıyla erkan çubuğu sıradan bir ağaç dalı olarak kabul edilmez.

Görsel 17: Erkan çubuğunun altından geçen müsahipliler.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Erkan – Tarik Suyu: Musahip olacak kişiler ve rehber erkandan geçtikten sonra darda beklerler. Meydana elinde su tası ile bir hizmetçi gelir. Dede elindeki değneğin bir ucunu tasın içine sokarak eliyle tasta su alıp üç kez ıslatır. Sonra bir avuç su daha alıp havaya “*Gökten hayırlı rahmet, yerden feyz-i bereket.*” diyerek saçır. Daha sonra rehberden başlayarak sıra ile değneği tasta sokup taliplere uzatır. Talipler değneğin ucundaki sudan alıp yüzlerine sürerler.

Bu ritüele erkan suyundan alma ritüeli denir. Rehber ve talipler sudan aldıktan sonra dede ritüel başlarken uyguladığı inanç pratiklerini tekrar eder. Sonra talipler birlikte darda durur ve postta oturan dede varsa onun duasını alıp erkani kınına sokmak üzere hizmetçiye verilmektedir.

Görsel 18: Erkan suyundan alan müsahipliler.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Yürek Yeme: Erkandan geçip suyundan da alan talipler, tekrar seccade üzerinde dizüstü otururlar. Dede de karşısına gelerek dizüstü oturur. Bir hizmetçi tepsi içerisinde “yürek, bal ve süt” getirir. Meydana gelen yürek, cem için kesilen

kurbanın kalbidir. Bu kalp ayrı bir kap içerisinde haşlanır veya közde pişirilir. Dede, meydana bütün halde gelen yüreği dört parçaya böler ve musahip olacak her talibe birer parça verir. Talipler ellerine aldıkları yürek parçalarından birer parça ısırıp diğer müsahip olacak talibe verir. Her talip elindeki yüreği değişerek diğer üç kardeşi ile paylaşır yer. Dede, sonra hepsine birer bardak süt verir. Sütleri de değişerek içerler. En son olarak dede her birine bir kaşık ile bal verir.

Asıl hizmet “yürek yeme” ritüelidir. Alevi inanç sisteminde bir cemin meydana gelmesi için kurban olacak bir hayvana ihtiyaç vardır. Cem’de kesilen hayvanın lokması yenir. Lokma ve kurban Alevi inanç sisteminde kutsiyet atfedilen önemli hususlardandır. Yürek ise hayvanın en kutsal yeridir. Bunu ancak musahip olanlar yiyebilir. Bu sebeple musahiplerin ilk yediği ve paylaştığı lokma yürektir.

Kalp dört bölümden oluşmaktadır ve her bölümün ayrı bir işlevi vardır. Müsahip olan kişiler de artık dörtten bire düşmüşlerdir. Bir yüreği paylaşır bir olmuşlardır. Aslında ritüel gönülleri bir etmeyi kendi içlerindeki Hakkı paylaşmayı ifade etmektedir. Hem kendi içlerinde bir olmuşlardır, hem de Hak katında bir olmaya ikrar vermişlerdir. Müsahip cemi, bir tevhid cemi olarak kabul edilmektedir. Bütün inanç pratiklerinde de buna göndermeler vardır. Hatta resimlerde görüleceği üzere müsahip olacaklar aynı kıyafetleri giymektedirler.

Süt içilmesi ile Hz. Muhammed’in Miraç hadisesine bir gönderme mevcuttur. Hz. Muhammed, miraç dönüşü sunulan ikramlardan sütü kabul ederek içmiştir. Müsahip hizmeti de müminin miracı olarak kabul edildiği için süt içirme inanç pratiği ritüele eklenmiştir. Ayrıca süt, temizliği de temsil etmektedir.

Müsahip kurbanı kesenler yeniden doğmuşlardır ve bütün kul haklarından arınmışlardır. Bu ritüeller birlikte süt gibi lekesiz olduklarına inanılmaktadır. Bir daha kötülük yapmayacaklarına dair de söz vermişlerdir. Bu doğrultuda bütün bunları temsilen süt içilmektedir.

Bala yüklenen kültürel ve sembolik anlamlar gereği müsahip olunduktan sonra ilk yedikleri lokma gibi tatlı, kavgasız bir müsahiplik sürdürmeleri istenmektedir.

Görsel 19: Bir tepsi içinde meydana gelen yürek hizmeti lokmaları.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Görsel 20: Meydanda sembolik bir ritüel yiyeceği olan yüreği müsahiplilere sunan dede.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Seccade - Post Silkeleme: Müsahip ritüeli seccadenin silkelenmesi ile son bulmaktadır. Müsahip olan dört kişi ve rehber üstüne çıktıkları seccadeyi bir köşesinden tutarak yerden kesip üç kez silkelerler. Sonra seccade ellerinde darda beklerler. Dede dua ettikten sonra seccadeyi hizmetçiye vererek huzurdan çekilirler. Bu inanç pratiğinin yapılma nedeni seccade üzerine çıkan canlar, üzerlerindeki kul hakkı ve günahları pir huzurunda seccade üstünde dökmüşlerdir.

Sembolik olarak bu dökülen günahlar silkelenerek meydanda yanan ocağa atılmak üzere dökülür. Bu hizmetin hemen ardından hizmet sahibi süpürgeci gelerek dökülen sembolik günahları meydanda yanan ocağa doğru süpürür. Ocaktaki ateşte günahlar yanar. Bu inanç pratiği manevi temizliğin sembolik bir göstergesi olarak adlandırılmaktadır. Yapılan bu pratikten sonra artık müsahip olmuşlardır. Bazı bölgelerde müsahip kelimesi yerine aynı anlamı barındıran farklı terimlerin kullanıldığına da araştırma süresince ulaşılan kaynaklarda rastlanmıştır.

Müsahip terimini ve ritüelini düşündüğümüz zaman Alevi inanç sisteminin genelini kapsayacak bir terminolojik kullanım da “Kardeşlik, kardaşlık” terimi olarak görülmektedir. Kardeşlik hitabı müsahiplik için en yoğun kullanılan terimdir. Özellikle müsahip olan kişiler birbirine kardeşlik diye hitap ederler.

4. 1. 2. Müsahiplik Cemi Ritüeli İçerisinde Söylenen-Çalınan Müzikal Örnekler

Anadolu Alevi müziğinde yol kurallarını ve bu kültüre ait ilkeleri konu alan eserlere “Duaz”, “Duvaz” ya da “Duazdeh” adı verilmekte ve çoğunlukla birçok müzik türünde olduğu gibi ritüel içerisinde çalınan-söylenen ezgilerde “2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10” zamanlı ölçüler yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak çalışmanın yapıldığı alanda söylenen ve çalınan her deyişin-duvaz’ın ritmik bir yapısı vardır fakat ölçüsüzdür. Bunun nedeni dört ya da beş nota üzerinden devam eden bir sisteme sahip oluşudur.

Aşağıda notasına yer verdiğimiz Duvaz müsahipliler ellerinde bir kurbanla meydana geldiklerinde seslendirilmektedir.

Yöre: Ankara/Çubuk/Yukarıemirler

Kaynak Kişi: Yakup Akdoğan

Derleyen Ve Notaya Alan: Aydan Erdoğan

Kurban Meydanı

The image displays a musical score for the piece 'Kurban Meydanı'. The score is written in a single system with 13 numbered staves. The notation is in a treble clef and features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together in groups. The key signature has one flat (B-flat). The piece begins with a key signature change from B-flat to A-flat. The notation includes various rhythmic patterns, including eighth-note runs and sixteenth-note passages. The score concludes with a double bar line and repeat signs.

Görsel 21: Cem meydanına kurban getirildiğinde çalınan-söylenen duvaz.

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Ritüel esnasında zakirin çaldığı bu duazla birlikte kurbanlıkların Cebrail pratiği sırasında cem meydanında serbest bir şekilde dolaşarak tüm cem erkanından niyaz aldığı görülmüştür. Kaynak kişilerimizde biri olan Alevi dedesi Arif Hikmet Dalkılıç bunu şu şekilde açıklamıştır;

“Müsahtiplik cemi içerisinde kesilecek olan kurbanlar cem erkanının her birinin eline gelerek niyaz aldığını ve son olarak da zakirin önüne gelip “telli kuran”dan yani bağlamasından da niyaz aldığını görürüz, bunun nedeni ne için feda edileceğini, hangi yol için feda edileceğini bilip hissetmesidir.”

Kurbanlıklar cem erkanını dolaşıp duazlarını aldıktan sonra dede “*kurban tekbirleme duası*”nı okumaktadır.

“Bismi Şah! Allah Allah!

Ferman-ı Celil, Delil-i Cemrail,

Kurban-ı Halil, can-ı İsmail.

Burada kurban, orada Delil ola.

Niyeti, niyet bi azametike tekbira:

Allahü Ekber Allahü Ekber, La İlahe İllallahü Vallahü ekber,

Ve lillahil hamd!”

Bu tekbir üç kere tekrarlanır. Üçüncü Tekbirden sonra Dede aşağıdaki duayı yapar;

“Bismi Şah! Allah Allah!

Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa.

Kurbanlarımız makbul, muratlarınız hasıl ola.

Allah korktuğunuz yerlere uğratmaya

Dilde dileklerinizi, gönülde muratlarınızı vere.

Dertlilere deva, hastalarınıza şifa vere Allah.

Duası bizden, kabulü Allah’tan ola.

Gerçekler demine Hü!”

Yöre: Ankara/Çubuk/Yukarıemirler

Kaynak Kişi: Yakup Akdoğan

Derleyen Ve Notaya Alan: Aydan Erdoğan

Ali İsmi Dört Kitapta Okunur

The image displays a musical score for the piece 'Ali İsmi Dört Kitapta Okunur'. The score is written in a single system with 13 numbered staves. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The melody is primarily composed of eighth and quarter notes, with some rests and ties. The score concludes with a double bar line and repeat dots at the end of the 13th staff.

Aydan Erdoğan

Görsel 22: Müsahiplik yemeğinden hemen önce çalınan-söylenen Duvaz-ı İmam

Kaynak: Aydan Erdoğan Arşivi, 8 Nisan 2017

Ali İsmi Dört Kitapta Okunur

*Ali ismi dört kitapta okunur
Lâ ilahe illallahı yazılı
Vird edenler Ezazil'den sakınır
Lâ ilahe illallahı yazılı*

*Bektaşî Veli'nin ismi dildedir
Fatîma Ana'nın gözü yoldadır
Muhammed'in hub cemali güldedir
Lâ ilahe illallahı yazılı*

*Hasan bahçesinin gülü açıldı
Şah Hüseyin tazelendi seçildi
Huri kızlarına hülle biçildi
Lâ ilahe illallahı yazılı*

*Zeynel yarelendi akıyor kanı
Balar kazanında yıkandı domu
Elindedir İmam Cafer erkânı
Lâ ilahe illallahı yazılı*

*Musa Kâzım Irîza'nın destinde
Taki Naki Askeri'nin postunda
Cebrail'in kanadının üstünde
Lâ ilahe illallahı yazılı*

*Meyli muhabbeti saçı leyli var
Bunca âşıkların sende meyli var
Mehdi'nin boynunda bir hamaylı var
Lâ ilahe illallahı yazılı*

*Kul Himmet Üstadım dert ilâcına
Yüz sürelim Muhammed'in tacına
Fatm'Ana'nın saçbağınm ucuna
Lâ ilahe illallahı yazılı*

Yukarıdaki nota örneği ritüelin sonunda müsahiplik yemeği yenmeden hemen önce çalınan-söylenen bir Duvaz-ı İmamdır. Söylenen ve çalınan her deyişin-Duvaz'ın ritmik bir yapısı vardır ancak ölçüsüzdür. Bunun nedeni dört ya da beş nota üzerinden devam eden bir sisteme sahip oluşudur. Bu bağlamda müzikal bir motif ve tema içermemektedir.

Kaynak kişi Arif Hikmet Dalkılıç dede tarafından verilen bilgiye göre Anadolu Alevi inanç sisteminde her ne kadar saz “*telli kuran*” olarak nitelendirilse de müzikal bir motif ve tema içermemesinin sebebi sazın ve sözün ibadetin önüne geçmemesidir.

SONUÇ

Bu çalışmada Anadolu Aleviliğinde ritüel ve müzik birlikteliği ele alınmış, Ankara / Çubuk / Yukarıemirler Köyü müsahiplik cemi örneği üzerinde durulmak istenmiştir.

Ayrıca, Alevilerin kültürel bellek aktarımı çerçevesi içerisinde sözlü aktarım yolu ile geçmişten günümüze getirdikleri kültürlerinde, sahip oldukları mit ve inanç öğelerinin nesilden nesle aktarımında müziğe önemli işlevler yükledikleri üzerinde durulmuştur.

Bu bağlamda müzik, şiir sanatı aracılığı ile söz söyleme, söyleneni dinleme, dileneni tekrarlama ve yeniden oluşturma yöntemi ile Aleviliğin sözlü kültürünü canlı tutarak, gelecek nesillere aktarılmasını sağlamış ve Anadolu Alevi kültürüne dair bir toplumsal bellek modeli oluşturmuşlardır. Bu modelde Anadolu Alevi inanç sistemi içerisinde yerini alan topluluklar kültürel bellek aktarımını, bununla birlikte kimlik bilincini aile ve dost toplantılarında başlayarak Cemevlerinde yapılan dini ritüellerde en yoğun ve açık biçimde gerçekleştirmişlerdir.

Kültürel belleğin aktarılmasında önemli bir diğer unsur ise ritüeller olmuştur. Ritüellerin etkileri, gerçekleştirildikleri zamanlarıyla sınırlı değildir. Bu nedenle toplumsal devamlılığın sağlanmasında önemli işleve sahiptirler. Ritüeller, ritüele katılanlar arasında oluşan grup bilinci vasıtasıyla bir bakıma toplumsal kimlik tanımlayıcısı olmuşlardır. Bu işlev, toplumsal bütünleşmenin de en önemli göstergelerinden birisi olmaktadır. Alevilikte bu misyon Cem ritüelleri ve burada okunan Duvaz ve Değişlere yüklenmiş, dinsel, eğitsel ve cemaat içi hukuksal bir takım işlevlere sahip olmuşlardır.

Bu bağlamda müsahiplik, yapısı itibarıyla büyük oranda sembol, inanç, ritüel unsurlarından oluştuğu göz önüne alınarak grup, üyelerin belirli dönem ve mekanlarda gerçekleştirmek durumunda oldukları davranış, tutum, inanç, değer ve pratikler sebebiyle bir sosyal örgütlenme olduğu gözlemlenmiştir.

Anadolu Aleviliğinin, yazılı kaynaklardan çok sözlü kaynaklarla bugüne kadar ulaştığı bilinmektedir. Bu ulaşılan-ulaşılamayan sözlü kaynaklardan sıklıkla

rastlanılan deyiş, semah ve bunların uygulandığı cem ritüelleri gibi Alevi müziğinin içerisinde yer alan sözler olmuştur. Çünkü bu sözlerin ve yaratıcısı olan ozanların mahlaslarının değiştirilmesi kesinlikle yasaktır. Ancak günümüzde bu geleneğe bağlı kalınmadığı, çalışmanın gerçekleştiği alanda da farklılıklar gösteren sözel ve müzikal içeriklere rastlanabilmektedir.

Sözlü bir kültür olan Aleviliğin de bugüne kadar ağızdan ağza aktarılmış olmasında, “ritüel içi/ ritüel dışı” sözlerin müzik eşlikli okunması yaklaşımı önemli bir işleve sahip olmuştur. Tam da bu noktada, ritüel ve müziğin Yukarıemirler köyü cem ritüeli içinde canlandırılan Musahiplik Cemi ile ilişkisi vurgulanmıştır.

İfade kültürünün ilişkili olduğu tüm yöntemlerin ayrılmaz parçası müzik, araştırmanın yapıldığı Yukarıemirler Köyü’nde de ritüelin bir parçası olarak görülmektedir. Ritüeldeki kutsal amaç müzikle birleşerek etkisini artırmaktadır. Anadolu Aleviliğinde ve dolayısıyla bir Alevi köyü olan Yukarıemirler Köyü’nde hiçbir ritüel müzik olmadan amacına ulaşmamaktadır.

KAYNAKÇA

AABF İnanç Kurulu Çalışması, (2007), “Alevi İnançında Muharrem Matemi ve Önemi.” Almanya.

Assmann J., (2001), “Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik”, Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları., İstanbul.

Alakuş A. O., (2004), “Kültür Kavramı Tanımlamalarına İlişkin Bir Analiz.”, Milli Eğitim Dergisi, Sayı. 164.

Azar B., (2013), “Sözlü Geleneğin Kurumsallaşması: Gelenekten Geleceğe Musahiplik Örneği”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, C.2, S.3, s.74-87.

Balcı S., ve Çelik H., (2016), “Alevi/Kızılbaş-Bektaşî Buyrukları’ndan Hareketle Ve Genel Ahlak İlkelerine Göre Talip, Rehber, Pir Ve Mürşid İlişkileri.”, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2.

Birdoğan N., (2010), “Şah İsmail Hataî Yaşamı ve Yapıtları.”, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Bruinessen V. M., (2016), “Kürtlük, Türklük, Alevilik - Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri.” Çev. Hakan Yurdakul, İletişim Yayınları.

Bozkurt F., (2005), “Semahlar.” Cem Yayınevi, İstanbul.

Canetti ve Connerton., (1998), Kitle ve İktidar, Çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları., İstanbul.

Connerton P., (1999), Toplumlar Nasıl Anımsar?, Çev. Alaaddin Şenel, Ayrıntı Yayınları., İstanbul.

Çıblak N., (2014), “Anadolu Alevilerinde Cemler Ve Bu Cemlerin Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri, folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:78.

DABF (Danimarka Alevi İnanç Toplumu), (2008), İnanç Kurulu Çalışması, “Alevi-Bektaşî İnançının Esasları.”, 1. Baskı, Danimarka.

Dalkılıç A. H., (2015), “Kur’an Dili Ehl-i Beyt Yolu.”, Ankara.

Dalkıran S., (2002), “Alevi Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Derleme.” Ekev Akademi Dergisi, Yıl:6, Sayı:10.

Davies P., (2009), “Biblical History and Cultural Memory.”, University Of Sheffield England.

Dedekargınoğlu H., (2010), “Dede Garkın Süreğinde Cem”, Yurt Kitap-Yayın, Ankara.

Dedekargınoğlu H., (2010), “Dünkü Bugünkü Alevilik”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Arştırma Dergisi, Sayı: 56, Ankara.

Demir S., (2009), “İstanbul Cem Evlerinde Cem Erkanı, Ritüeller ve Müzikal Formasyonlar Üzerine Analitik Karşılaştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirarslan S., Demirarslan O., (2017), “Alevilik İnancının Anadolu Topraklarında Mekânsal Yansıması: Cem Evleri”, II. Uluslararası Aksaray Sempozyumu, Aksaray, 26-28 Ekim.

Depeli G., (2011), “Kültürel Bellek: Hatırlayış ve Unutuş”, Hafıza Çalıştay.

Devellioğlu F., (2000), “Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat.”, Ankara.

Dijidjev T., (2003), “Etnik Kimliğin Bir İşareti ve Ulusal Kültürler Arasındaki Karşılıklı Faaliyetler İçin Folk (Halk) Müziği”. Halk Kültürünün Uluslararası İlişkilere Katkısı Sempozyumu., 12-14 Aralık, İstanbul.

Dönmez B. M., (2010), “Törenselleşen (Cem) ve Dünyasal Türk Halk Müziği Performansı İçinde Aşıklık Geleneğinin Konumu”, C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 33-37.

Dudley L. M., (2007), Kalem ve Kılıç, Çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları., Ankara.

Eliot, T.S. (1981), “Kültür Üzerine Düşünceler”, Çeviren: S. Kantarcıoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı.

Eco U., (1997), Yorum ve Aşırı Yorum, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları., İstanbul.

Ellul J., (2004), Sözü Düşüşü, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları., İstanbul.

Erinç S. M., (1995), “Kültür Sanat Sanat Kültür”, Çınar Yayınları., İstanbul.

Erol A., (2008), “Change and Continuity in Alevi Musical Identity”, in Statelova.

Eröz, M., (2014), “Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik.”, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Ersal M., (2005), “İsparta İli Senirkent İlçesi Uluğbey Beldesinde Alevilik.” Yüksek Lisans Tezi, T.C. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Manisa.

- Ersal M., (2011), "Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish Volume 6/1, syf. 1087-1110.
- Gezik E., (2013), "Rayberler, Pirlar ve Murşidler Alevi Ocak Örgütlenmesine Dair Saptamalar Ve Sorular.", Alevi Ocakları Örgütlenmeleri, Kalan Yayınları, Ankara.
- Goody W., (2005), "Okuryazarlığın Sonuçları", Kitle İletişim Kuramları Dergisi, Ütopya Yayınevi., Ankara.
- Gülensoy T., (2007), "Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü-Etimolojik Sözlük Denemesi-I-II." Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Günay V. D., (2004), Dil ve İletişim, Multilingual Yayınları., İstanbul.
- Güneş D., (2014), "Alevi Bektaşî Kültürel Kimliğinin İfadesinde Müzik, Zakir ve Bağlamanın Rolü." Hünkar Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi.
- Güvenç B., (1994), "İnsan ve Kültür", Remzi Kitabevi., İstanbul.
- Haydardedeoğlu Z. A., (2007), "Alevilikte Kültür, Sanat ve Müzik", Haydar-ı Sultan Ocağı Dergisi.
- Haydardedeoğlu V., (2018), "Alevilik Nedir?", Haydar-ı Sultan Ocağı Dergisi.
- Jean G., (2004), Yazı İnsanlığın Belleği, Çev. Nami Başer, Yapı Kredi Yayınları., İstanbul.
- Kaemmer J. E., (1993), "Music in Human Life: Anthropological Perspectives on Music", Çev: Yetkin Özer, Texas: University of Texas Pres, 114.
- Kaplan A., (1999), "Alevi Türkmen Tahtacılarında Müziğin İşlevi.", Folklor/Edebiyat, S.17, 145-149.
- Kıran Z., (1996), "Dilbilim Akımları.", Onur Yayınları., Ankara.
- Kırtepe S., (2014), "Sosyo-Kültürel Değişme Ve Kitle İletişim Araçları.", Gaziosmanpaşa İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(2), 237-256. (Yayın No: 3561195).
- Koç R., (2017), "Alevilik ve Bektaşilik Araştırmaları.", Edirne.
- Köker E., (2005), Kitapta Kurutulmuş Çiçekler ya da Sözlü Kültür Üzerine Düşünmek, Dipnot Yayınları., Ankara.
- Köprülü F. ve Babinger F., (1996), "Anadolu'da İslamiyet.", "İslam Öncesi İnanç Motifleri.", İstanbul.

Korkmaz E., (1994): Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Küçüközyiğit U., (2014), “Hacı Bektaş Veli’nin Mesajı Ve Bektaşiliğin Güçlenmesinde Etkili Olan Dinamikler”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 72, 227-239, Ankara.

Manguel A., (2001), “Okumanın Tarihi.”, Çev. Füsun Elioğlu, Yapı Kredi Yayınları., İstanbul.

Melikoff I., (2011), “Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları.” Demos Yayınları, İstanbul.

MEGEP, (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi), (2006), T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

Ocak A. Y., (1992), “Kalenderiler.” TTK Yayınları, Ankara.

Ocak A. Y., (2011), Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları., İstanbul.

Okay H., ve Çiftçi F., (2016), “Alevi-Bektaşî Şiirinde Hurufilik.”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 36, s. 737-756.

Ong W., (2003), “Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi.”, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayıncılık., İstanbul.

Öz, B., (1997), “Alevilik Tarihinden İzlerler.” Can Yayınları, İstanbul.

Özcan H., (2007), “Tarihi, Kültürel, Folklorik ve Aktüel Boyutlarıyla Alevilik.”, Abant Platformu, İstanbul.

Özdemir İ., (2011), Aleviliğin Yazılmayan Tarihi, Kripto Yayıncılık, Ankara.

Özlem D., (1986), “Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi.”, Remzi Kitabevi, Ankara.

Özkırımlı A., (1993), “Alevilik Bektaşilik.”, Cem Yayınevi, İstanbul.

Paşaoğlu S., (2009), “Müzik Kültüründe Sözlü Ve Yazılı Aktarım”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 2: 143-159.

Sarıkaya F., (2017), “Şeyh Bedreddin İsyanı İle Karıştırılan Bir Ayaklanma: Börklüce Mustafa İsyanı.”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 26, Adıyaman.

Saussure F., (1998), Genel Dilbilim Dersleri, Çev. Berke Vardar, Multilingual Yayınları., İstanbul.

Sivri M ve Kuşca S., (2014), “Şah İsmail Hatai Ve Pir Sultan Abdal Deyiş Ve Nefeslerinden Alevi-Bektaşî Kozmogonisi Ve Kırklar Meclisi’ne.”, Folklor ve Edebiyat Dergisi, cilt: 20, sayı: 78.

Subaşı N., (2010), “Alevi Modernleşmesi-Sırrı Faş Eylemek.”, Timaş Yayınları, İstanbul.

Tanrıverdi A., (2018), “Anadolu Alevi geleneğinde kutsalların birderlemesi: Adıyaman örneği.”, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5): 139-158.

Taşöz E., (2010), “Geleneğin Bellek Olarak Okunması”, Akademik Tarih Dergisi.

TDK., (2011), “Büyük Türkçe Sözlük.”, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Teber Ö. F., (2005), “XVI. Yy.’da Kızılbaşlık Farklılaşması.”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (İslam Mezhepleri Tarihi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Temur N., (2011), “Kültürel Bellek Bağlamında Deve Oyunu,” Milli Folklor Dergisi, 54-61.

Turan E. Y., (2015), “Platon’un İdealar Kuramı Ekseninde Mimesis Olarak Sanat” Tarih Okulu Dergisi, Yıl 8, Sayı XXII, ss.1-8, Haziran.

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2010.

Uludağ S., (2005), “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.”, İstanbul.

Yalçınkaya A., (1996), “Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar.”, Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.

Yaman, A., (2007), “Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi. Nokta Yayınları.”, İstanbul.

Yaman M., (2009), “Alevîlik ve Bektaşilikte Temel Ayin ve Erkanlar. Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü.”, İstanbul.

Yaman A., (2012), Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi, Kalipso Lüks Yayınları, İstanbul.

Yazıcı M., (2014), “Alevilik (Alevi Deyişlerinin ve Gülbanklarının Sosyolojik Analizi).”, Çıra Yayınları, İstanbul.

Yıldırım E., (2012), “Cemvleri Ve Cemvlerinin Dini Ve Toplumsal Fonksiyonları.”, İBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:12, Yıl:12, Sayı:2, 12:157-176.

Yıldırım A. ve Şimşek H., (2008), “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.” Seçkin Yayınevi, Ankara.

Yıldız H., (2007), “Alevi Geleneğinde Ölüm Ve Ölüm sonrası Tören Ve Ritüeller”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 42, 4.

Yılmaz H., (2011), “Alevi-Sünni Diyalogu.”, Asitan Yayıncılık, Sivas.

Yöre S., (2011), “Alevi Bektaşî Kültürünün Müziksel Kodları”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi.

İnternet Kaynakları

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12045/duaz-duez--duvaz.html> (Erişim Tarihi: 21.01.2019)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ehl-i-beyt> (Erişim Tarihi: 21.01.2019)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/insan-i-kamil> (Erişim Tarihi: 21.01.2019)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/mutasavvif> (Erişim Tarihi: 21.01.2019)

<http://www.ansiklopedim.info/?p=4721> (Erişim Tarihi: 21.01.2019)

T. C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ***Kişisel Bilgiler***

Adı Soyadı	Aydan ERDOĞAN
Doğum Yeri	Ankara
Doğum Tarihi	11.08.1987

İletişim Bilgileri

Telefon	0 (507) 069 81 09
e-posta	aydanerdogan.06@gmail.com
Adres:	Meltem Mah. İsmail Baha Süreksan Cad. Töre Apt. No.12 Kat 8 Daire 16 Muratpaşa/ANTALYA

Eğitim Bilgileri

Lise	ATSO Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi
Lisans	Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı

Referanslar	<ul style="list-style-type: none"> - Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU YÖNDEM, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölüm Başkanı, sibelpasaogluakdeniz.edu.tr - Öğr. Gör. Osman GAZİ AKÇALI, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı Kültür Toplulukları Merkezi Piyano Laboratuvarı kurucusu ve eğitmeni, osmangaziakdeniz.edu.tr - Ömer YÖNDEM, Antalya Devlet Opera ve Balesi Orkestra Şefi, omeryondem@gmail.com - Doç. Dr. Hazan KURTASLAN, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü,
-------------	---

	<p>hazankurtaslanakdeniz.edu.tr</p> <ul style="list-style-type: none">- Dr.Öğr.Üyesi Günsu YILMA ŞAKALAR, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü Müzik Anasanat Dalı, gsakalar@ksu.edu.tr- Öğr. Gör. Pınar BEŞEVLİ SOLMAZ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anasanat Dalı, pbsolmaz@gmail.com
--	--

İmza

